

Univerzita Pardubice

Fakulta ekonomicko-správní

Resocializace vzděláváním u odsouzených v ČR

Iveta Doudová

**Bakalářská práce
2016**

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Iveta Doudová**
Osobní číslo: **E13219**
Studijní program: **B6208 Ekonomika a management**
Studijní obor: **Management ochrany podniku a společnosti**
Název tématu: **Resocializace vzděláváním u odsouzených v ČR**
Zadávající katedra: **Ústav regionálních a bezpečnostních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce si klade za cíl přiblížit vězeňský systém v ČR a zmapovat aktuální příležitosti ve vzdělávání odsouzených osob v českých věznicích. Práce rovněž porovnává příležitosti vzdělávání mladistvých, žen a mužů. V závěru přiblíží pohled samotných vězňů na příležitosti, které se jim v oblasti vzdělávání dostává.

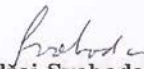
Osnova:

- Rešerše odborné literatury a dalších pramenů.
- Stanovení cílů práce a hypotéz, volba metod.
- Vymezení základních pojmů z oblasti vězeňství.
- Analýza resocializace vzděláváním ve věznicích v ČR.
- Formulace závěrů, návrhy a doporučení.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy: cca 30 stran
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

BENDOVÁ BEDNÁŘOVÁ, L. a kol. Vývoj trestního řízení. Ostrava: KEY Publishing s. r. o., 2012. ISBN 978-80-7418-139-9.
COYE, A. Řízení věznic v čase změn. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2004. ISBN 80-239-3142-3.
MATOULEK, J. a H. SEJKOROVÁ. Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges, s. r. o., 2011. ISBN 978-80-87212-89-9.
MOTEJL, O. a kol. Vězeňství. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. ISBN 978-80-7357-606-6.
TOMEŠ, I. Obory sociální politiky. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-868-5.

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Ondřej Svoboda, Ph.D.

Ústav regionálních a bezpečnostních věd

Datum zadání bakalářské práce:

29. září 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

29. dubna 2016

doc. Ing. Renáta Myšková, Ph.D.
děkanka

L.S.

doc. Ing. Ivana Kraftová, CSc.
vedoucí ústavu

V Pardubicích dne 29. září 2015

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 11. 4. 2016

Iveta Doudová

PODĚKOVÁNÍ:

Tímto bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce panu Ing. Ondřeji Svobodovi, Ph.D. za jeho odbornou pomoc, cenné rady a poskytnuté materiály, které mi pomohly při zpracování bakalářské práce. Rovněž bych chtěla poděkovat pracovníkům Věznice Pardubice, kteří se mnou spolupracovali a zodpovídali veškeré mé dotazy.

ANOTACE

Tato práce slouží k pochopení účelu vzdělávání uvnitř penitenciárních zařízení. Na úvod seznamuje čtenáře s problematikou vězeňství a informuje o vězeňském systému České republiky. Po obecném seznámení s tématem následuje výčet nástrojů využívaných v programech zacházení s odsouzenými během výkonu trestu odnětí svobody. Stěžejní část se zabývá vysvětlením funkcí vzdělávání, které jsou důležité pro odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody. Bakalářská práce odpovídá na otázku, zda vzdělávání působí během pobytu ve věznici na resocializaci vězně a následně na jeho hladkou reintegraci. Závěr práce přibližuje pohled samotných odsouzených ve Věznici Pardubice a pracovníků Vězeňské služby České republiky v téže věznici na příležitosti vzdělávání, kterým se odsouzeným dostává.

KLÍČOVÁ SLOVA

resocializace, reintegrace, vězeňský systém, vzdělávání, programy zacházení

TITLE

Resocialization through Education Program for Prisoners in the Czech Republic

ANNOTATION

This work helps to understand the purpose of education within penitentiary institutions. It starts with the issue of prison service and informs the reader about the prison system of the Czech Republic. After the general familiarization with the topic the author lists various instruments applied in treatment programs for prisoners during imprisonment. The major part of the work focuses on explaining the function of education those that are important for the convicted persons. This Bachelor thesis answers to the question as to whether education plays any role in resocialization of prisoners during their imprisonment, and on their subsequent smooth reintegration in the society. The final part of the work provides a closer view of actual prisoners in Pardubice Prison and employees of the Prison Service of the Czech Republic in the same prison on learning opportunities offered to the convicted persons.

KEYWORDS

resocialization, reintegration, prison system, education, program for prisoners

OBSAH

ÚVOD	10
1 POJMY PENITENCIÁRNÍ PÉČE	12
2 VĚZEŇSKÝ SYSTÉM ČESKÉ REPUBLIKY	15
2.1 HISTORIE VĚZEŇSTVÍ	15
2.2 MODERNÍ VĚZENÍ.....	16
2.3 VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY	18
2.3.1 <i>Organizační struktura VSČR</i>	21
2.3.2 <i>Hospodaření VSČR</i>	22
3 VÝCHOVNĚ – VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY ODSOUZENÝCH	24
3.1 HISTORIE VZDĚLÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH	24
3.2 FUNKCE VZDĚLÁVÁNÍ.....	25
3.3 ZAMĚSTNÁVÁNÍ A VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÝCH VĚZNICÍCH	27
3.3.1 <i>Vzdělávání specifických skupin</i>	32
4 VĚZNICE PARDUBICE.....	34
4.1 ZAMĚSTNÁVÁNÍ A VZDĚLÁVÁNÍ VE VĚZNICI PARDUBICE.....	34
5 ANALÝZA VZDĚLÁVÁNÍ VE VĚZNICI PARDUBICE	38
5.1 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ ODSOUZENÝCH.....	39
5.1.1 <i>Analýza dat</i>	39
5.1.2 <i>Výsledky a doporučení</i>	41
5.2 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ ZAMĚSTNANCŮ VSČR	43
5.2.1 <i>Analýza dat</i>	43
5.2.2 <i>Výsledky a doporučení</i>	46
ZÁVĚR.....	48
POUŽITÁ LITERATURA	51
SEZNAM PŘÍLOH	53

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Příjmy rozpočtu VSČR 2014.....	22
Tabulka 2: Výdaje rozpočtu VSČR 2014.....	23
Tabulka 3: Členění odsouzených dle nejvyššího dosaženého vzdělání 2014	28
Tabulka 4: Členění obyvatelstva (15 a více let) dle nejvyššího ukončeného vzdělání 2011 ...	28
Tabulka 5: Zaměstnanost ve Věznici Pardubice.....	34
Tabulka 6: Počty navštěvovaných kurzů a vzdělání účastníků	41

SEZNAM ILUSTRACÍ

Obrázek 1: Penitenciární zařízení v ČR	21
Obrázek 2: Procentuální vyjádření zájmu se nadále věnovat získaným dovednostem	40

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

ČR	Česká republika
VSČR	Vězeňská služba České republiky
VZPP	Ve znění pozdějších předpisů
Sb.	Sbírka zákonů
SOU VSČR	Střední odborné učiliště Vězeňské služby České republiky

ÚVOD

Téma práce je zajímavé z mnoha důvodů. Těmi nejdůležitějšími jsou ochrana společnosti před recidivisty trestných činů ale také problematika financování vězeňství z veřejných rozpočtů, tedy samotnými občany, které systém vězeňství ochraňuje. První funkcí vězeňství, která je občany vnímána nejvýrazněji, je ochrana občanů před lidmi, kteří spáchají trestné činy, jejich samotnou separací od běžné společnosti. Tato ochrana naplňující se samotným uvězněním osoby a její izolací je však v mnoha případech pouze dočasná. Odsouzený si odpyká svůj trest a je znovu propuštěn mezi občany, kteří byli před jeho protiprávním jednáním dosud ochráněni. Důležité je, že právě propuštěný jedinec je zmatený v důsledku změn, které se ve společnosti staly během jeho izolace, a je ještě náchylnější k páčání další trestné činnosti. V této chvíli je důležité položit otázku, zda je tento způsob ochrany občanů efektivní. Odpovědí je samotná druhá funkce vězeňství čili resocializace odsouzeného, tedy změna jeho chování, postojů a pohledů na svět. Tato funkce je společností často odsuzována, protože obsahuje vzdělávací, pracovní, terapeutické, sportovní a další volnočasové aktivity, které jsou společností vnímány jako jakési rozmazlování a přehnaná péče o osobu, která se dopustila trestné činnosti. Navíc jsou tyto činnosti financované převážně ze státního rozpočtu a občané mají tendence vykládat si takto využití prostředky jako plýtvání jejich penězi.

Práce se zabývá vlivem vzdělávání během pobytu ve věznicích na resocializaci odsouzeného, která působí na jeho hladkou reintegraci do společnosti. Hladká reintegrace znamená změnu práce bývalého trestance se svojí osobností, zvládnutí svého psychického handicapu, například vysoké agresivity, a zvládnutí svého chování v životě po propuštění z věznic. Úspěšná reintegrace neposkytuje dočasnou ochranu společnosti ale trvalou.

Úvod práce seznámí čtenáře se základními pojmy souvisejícími s vězeňským systémem v České republice. Rovněž seznamuje se samotnou Vězeňskou službou České republiky, která zajišťuje výkon trestu odnětí svobody a výchovně-vzdělávací působení na odsouzené. Čtenáři získají ucelený přehled o funkci vězeňství a o jeho výkonu v České republice. Dnešní moderní společnost se stále vyvíjí a pro izolované vězně je náročné splnit očekávání potencionálních zaměstnavatelů, pokud nemají přístup a možnosti, jak svou kvalifikaci zvyšovat.

Historie vzdělávání ve věznicích není příliš rozsáhlá. Dlouhá léta byl účel trestu odnětí svobody jen potrestání jedince. Následující dlouhou etapou ve vězeňství byla převýchova jedince podle potřeb státu a jeho ideálů. Vězni byli využíváni jako levná pracovní síla. Změna nastala až podepsáním Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání v roce 1988 a začleněním Evropských vězeňských pravidel do našeho

vězeňského systému. Z důvodu krátké historie vzdělávání ve věznicích a dosud jakési neatraktivitě tohoto oboru a jeho odmítání společností je rozvoj vzdělávání ve věznicích nepříliš probádaný a literatury k tomuto tématu je minimum. Proto se závěr práce zabývá získáním názorů přímo od odsouzených ve Věznici Pardubice. Tyto informace poukází na to, jak je vzdělávání vnímáno samotnými vězni. Svůj názor zodpoví i příslušníci vězeňské služby, kteří působí v totožné věznici.

Vzděláváním je v této práci chápána nejen tradiční forma vzdělávání, ale i vzdělávání se v základních sociálních návycích, vzdělání v oblasti styku s veřejností a úřady. Práce má zvýšit povědomí čtenářů o důležitosti výchovně-vzdělávacího působení na odsouzené za účelem trvalé a efektivní ochrany společnosti.

Cílem práce je přiblížit vězeňský systém v České republice a zmapovat aktuální příležitosti ve vzdělávání odsouzených osob v českých věznicích. Práce rovněž porovnává příležitosti vzdělávání mladistvých, žen a mužů. V závěru přiblíží pohled samotných vězňů na příležitosti, které se jim v oblasti vzdělávání dostává. Součástí cíle práce je rovněž zhodnotit okolnosti vzdělávání odsouzených.

1 POJMY PENITENCIÁRNÍ PÉČE

Odsouzení se během výkonu trestu připravují na reintegraci do společnosti. K tomuto znovu začlenění jim pomáhá poskytnutá péče včetně vzdělání v penitenciárním zařízení. Tato poskytnutá péče je také základním krokem ke snížení rizika recidivy. Následující text obsahuje základní pojmy, které pomáhají s orientací v dané problematice.

Agogika, neboli obecně výchova v širším pohledu, obsahuje agogické činnosti zahrnující sociální péči, poradenství, resocializační procesy, práce se skupinou, výchovu dospělých, organizaci a rozvoj společnosti, nácvik, kázeň, duchovenskou činnost, vedení a dokonce i politiku, nápravně výchovnou činnost, reedukaci a resocializaci. Zahrnuje klíčové činnosti využívané ve věznicích. Agogem je pak nejen učitel, ale i vězeňský vychovatel. **Výchova** v užším smyslu je definována jako cílevědomá společensky podmíněná činnost, která formuje osobnostní, morální a charakterové vlastnosti člověka [7], [8].

Vzdělávání je procesem vedoucím k získání informací, poznatků, myšlenek a osvojení metodiky jejich nabývání. Vzdělání je výsledkem socializace jedince. Je měřítkem pro osobnostní růst člověka. Je výsledkem působení vzdělávání a výchovy. Subjektem a nositelem je člověk, který získal určité vzdělání [7].

Penologie je slovo složeno z latinského poena, trest, a řeckého logos, slovo. Jedná se o nauku o trestání a jeho účinnosti. **Penitenciární**, které vychází z latinského poenitentia, tedy lítost, změna mínění či smýšlení, polepšení, náprava. Zdůrazňuje podstatu vězení, nejen jako represí, ale hlavně nápravu a převýchovu odsouzených. Je užíváno ve slovních spojeních penitenciární zařízení, kterým jsou myšleny právě věznice, vazební věznice, detenční ústavy aj. a penitenciární pedagogika, která se zabývá výchovným působením na vězně. Penitenciární péče usnadňuje plynulejší přechod do společnosti mimo vězení [8], [14].

Hlavní otázkou této práce je, zda vzdělávání ovlivňuje následnou resocializaci a reintegraci odsouzeného zpět do společenského života. Života za zdmi, života extramurálního. Hlavním ukazatelem je, zda se odsouzený dopustí recidivy. **Recidiva** je tendence k nežádoucímu návratu do nežádoucích návyků, vad či poruch. U odsouzeného se jedná o návrat do věznice z důvodu spáchání dalšího trestného činu [8].

Resocializace slouží k dosahování nápravně výchovných cílů. Jedná se o proces nápravy a převýchovy. Základním resocializačním postupem je tvorba a naplňování programů zacházení s odsouzenými. Tyto programy se stanovují pro každého odsouzeného. Jedná se o komplexní působení na odsouzeného s jasně vytyčeným cílem, součástí jsou nápravně

výchovné činnosti. Tyto činnosti obsahují výchovné metody a vzdělávací činnosti, účasti na terapiích. Cílem resocializace je změnit osobnost vězně, která by zaručovala jeho schopnost řídit své další chování a činnost pro další pozitivní společenský vývoj. Úspěšná resocializace pozitivně mění motivy, postoje, hodnoty. Propuštěný jedinec z věznice je připravený k plnění běžných sociálních rolí řadových občanů. Reintegrace je úzce spojena s resocializací. Pomocí působení resocializace se jedinec má hladce reintegrovat do skupiny, ze které se vyřadil spácháním trestné činnosti. V ideálním případě by měla reintegrace znamenat rozbití starých kontaktů se zločineckou skupinou [8].

Trest je opatření po předchozím provinění. Účelem je chránit společnost před pachateli provinění a zabránění pachateli v další trestné činnosti, vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život. Tím trest působí výchovně na ostatní členy společnosti a odstrašuje jedince od podobné činnosti, výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost. Uplatňováním trestu se využívá principu snižování rizika recidivy a principu restorativní justice. Princip restorativní justice má za cíl obnovit narušený sociální stav dotčené osoby prostřednictvím působení odborníků. Trest má funkci vyrovnávací, kdy probíhá vyrovnání se s realitou spáchání trestného činu u oběti i u pachatele, který si přizná vinu. Regulativní funkce si klade za cíl chránit společnost před zločincem. Tresty jsou různorodé. Níže v práci se čtenáři seznámí s tresty jako například umístění do detenčního ústavu, vazební věznice a věznice. Rovněž je zmíněna problematika přeplnění věznic, s tím souvisí alternativní trest a jeho malé využívání v České republice (ČR) [8], [17], [4].

Trest odnětí svobody spočívá v omezení svobodného pohybu odsouzeného. Trest lze udělit podmíněně, kdy je vykonáván na svobodě a odsouzený je povinen plnit soudem uložené podmínky. Nepodmíněný trest odnětí svobody je vykonáván přímo ve věznicích. Trest obsahuje zákonem stanovené prostředky, kterými se působí na odsouzeného, které ho vedou po propuštění k žití soběstačného a zákonného života [8].

Alternativní trest není spojen s odnětím svobody. Uvěznění odsouzeného je spojeno s dvěma riziky, ekonomickým a psychologickým, může dojít k dalšímu poškození osobnosti vězně a následnému páchání recidivy. Aby mohlo být ukládáno více alternativních trestů, došlo k dekriminalizaci, vyjmutí některých činů z kategorie trestných činů, a depenalizaci, nahrazování trestu odnětí svobody jinými, alternativními tresty a sankcemi [8], [17].

Detenční ústav je instituce, která spojuje požadavky kladené na věznici a současně na psychiatrickou léčebnu. Jsou zde umístěni vězni s vysokou mírou nebezpečné agrese. Zabezpečovací detence je ochranné opatření pro pachatele, kteří jsou vysoce nebezpeční.

Dopouštějí se závažné trestné činnosti z důvodu narušeného duševního stavu. Běžná ochranná léčba ve věznicích pro ně není účinná [14].

Vazba je opatření nařízené soudem, kterým se zamezí uprchnutí obviněného nebo jeho skrývání, jedná se o útěkovou vazbu. Koluzní vazba je nařízena, aby obviněný nepůsobil na dosud nevyslechnuté svědky či spoluobviněné. Předstižná vazba je nařízena obviněnému, aby nepokračoval v trestné činnosti, pro kterou je stíhán [14].

Probační a mediální služba ČR je státní organizace spadající pod působnost Ministerstva spravedlnosti ČR, která byla založena roku 2000. Pracuje na principu restorativním, což znamená, že se snaží uvést věci do původního stavu. Konkrétně provádí činnosti v zájmu pachatelů i obětí trestných činů. Zprostředkovává alternativní tresty a mediaci. Zabývá se prevencí kriminality, odstraňováním obecných příčin kriminality a rovněž o kriminalitu následnou, tedy po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Péče o bývalé vězně se nazývá **postpenitenciární péče** [14].

Sociální kurátor pomáhá občanům figurujícím v trestném řízení, propuštěným po výkonu trestu, trpícím závislostí, žijícím v nedůstojných podmínkách a propuštěným ze zařízení ústavní a ochranné výchovy [14].

2 VĚZEŇSKÝ SYSTÉM ČESKÉ REPUBLIKY

Vězeňský systém se vyvíjí stejně jako celá společnost. Již od počátku lidského bytí lidé touží po spravedlnosti a zadostiučinění. Na našem území se spravedlnosti dosahovalo původně primitivními a fyzickými tresty. Spolu s rozvojem legislativy se vyvíjelo i souzení osob a jejich trestání. V dnešní době se vězeňský systém v ČR považuje za moderní vězení jako ve zbytku Evropy.

2.1 Historie vězeňství

Prvopočátečním účelem trestu na našem území ve 12. století byla msta. Konflikty se urovnávaly mimosoudně, pokud spor nebyl urovnán mimosoudně, často se odsuzovalo k trestům smrti či k trestům, které mrzачily tělo. Tresty byly symbolem msty na pachateli a měly sloužit jen k zastrašení. Až v 18. století vznikaly první věznice a to na Cejlu v Brně a na Špilberku. Věznice na Špilberku se za dob Josefa II. stala opevněným vězením pro nejtěžší a nejnebezpečnější zločince. Josef II. v roce 1787 nechal ustanovit v platnost Všeobecný zákoník o zločinech a trestech, který určil zásady úměrnosti mezi společenskou nebezpečností a přísností trestu. V této době se poprvé objevovala převýchovná funkce trestu. Roku 1803 vyšel Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích, který rozvíjí zákoník Josefa II. V rozšířeném zákoníku je již uveden jako předpoklad trestné činnosti zlý úmysl, vylučuje trestní odpovědnost při nepřičetnosti a nedostatečném věku, při nedbalosti aj., za trestný určuje i návod a pokus. Pro pojem uvěznění se používá žalář a to tři stupňů, žaláře, těžkého žaláře a nejtěžšího žaláře. Tyto stupně se lišily v době trvání uvěznění, fyzickém upevnění vězně a frekvencí přísunu jídla. Prapůvodním základem československého trestního práva byla novelizace zákoníku z roku 1803 a jednalo se o trestní zákon uvedený císařem Josefem I. v roce 1852 [2].

V rakousko-uherské monarchii vězeňský reformátor a kněz Josef Řezáč narazil na problematiku nízkého užívání alternativních trestů. Tvrdil, že tresty se mají odbývat před zraky občanů a jen ti nejtvrdí odsouzení mají být ve vězení. K tomuto pohledu se politici začínají přiklánět i dnes, kdy je velkým problémem nedostatečná kapacita věznic v důsledku častých trestů odnětí svobody. Do roku 1918 bylo vězeňství na našem území bídné. Uplatňoval se princip drilu a elementárního školství. V meziválečném období se na krátký časový úsek přistoupilo k výchovnému a kulturně mravnímu působení na odsouzené. V poválečném období v 50. letech došlo však opět k úpadku, protože trestní právo bylo zneužíváno k prosazování státních zájmů. Takzvaní nepřátelé socialismu byli

nehumánním způsobem uvěznění a byli izolováni. V 90. letech po pádu totalitního režimu se československé vězeňství potýkalo s profesním rozkladem vězeňského personálu v důsledku tlaku způsobeného justičními nespravedlnostmi. Byla nutná transformace, centralizace řízení, demilitarizace a zavedení principu humanizace. V letech 1990 – 1991 proto došlo k výměně zkompromitovaných a neschopných zaměstnanců. Uvádí se, že bylo propuštěno více než 1 500 osob. V tomto období nastává modernizace českého vězeňství, která probíhá formou sestavení koncepce, která bude v souladu se Standartními minimálními pravidly pro zacházení s vězni. Rovněž byl v roce 1990 zrušen nehumánní trest smrti [4], [1].

Od konce 19. století započala snaha o jednotně regulující vězeňskou praxi v Evropě. Se vznikem Evropské unie se modernizuje společnost i v oblasti vězeňství, proto se zdokonaluje technika a již není nutné, aby prioritou vězeňského personálu bylo střežení jednotlivých cel. Činnosti personálu se tedy obrací na kvalitní zacházení s vězni. Plnohodnotným cílem vězeňství se stala úspěšná reintegrace vězňů do běžného života. Jde o všestranné zdravé a reálné znovu začlenění člověka propuštěného z výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody do demokratické společnosti. V Evropské unii se problematikou vězeňství zabývá Rada Evropy, především její výbor nazvaný Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. I v dnešní době, kdy je jasně vytyčen cíl úspěšné reintegrace, se ve společnosti setkáváme se základním dilematem trest versus zacházení. Kvalitní zacházení s vězni napomáhá změnit jejich postoj a úspěšně se reintegrovat. Trestem je samo odnětí svobody a pobyt ve vězení již nesmí být trestem navíc. Cílem modernizace vězeňství je, aby se každé zařízení penitenciární péče stalo objektem aktivního působení resocializačního úsilí [4], [1].

2.2 Moderní vězení

Materiální podmínky vězeňského systému a zacházení s vězni a jedinci ve výkonu trestu odnětí svobody vystihuje kulturní i ekonomický vývoj celé společnosti. Jedná se o vyjádření přístupu státu k jednotlivci a jeho právům a svobodám. Winston Churchill řekl [4]: „*Ukažte mi vaše vězení a já vám řeknu, jaká je vaše společnost.*“ Ve Velké Británii dodnes dávají největší váhu na přístup vězeňského personálu k vězňům, vybírají pouze kvalifikovaný personál, který bude mít dovednosti a schopnosti pozitivně působit na změnu osobnosti vězně.

Moderní vězení je vězení, které je efektivní. Efektivním vězením je takové, které působí na vězně tak, že začne pracovat se svou osobností, změní své myšlení a postoje a tím snižuje podíl recidivy trestné činnosti. Díky snižování recidivy nedochází k přeplňování věznic, stát nemusí hledat ekonomická řešení na zvyšující se výdaje na vězně. K měsíci září roku 2015

byla ubytovací kapacita pro výkon trestu využita do 102,95 %. Moderní věznice rovněž působí na změnu postojů vězně prací a díky tomu jsou ekonomicky soběstačnější. Dalším ukazatelem moderního vězení je princip humanizace, který se musí i v českém vězeňství uplatňovat. Tento princip je deklarován v Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Tato úmluva byla podepsána Československou republikou v roce 1988, od této doby muselo ale české vězeňství ujit dlouhou cestu, aby se tento princip dal nazvat uplatňovaným. Vězení musí být rovněž bezpečné a to, jak pro veřejnost a vězeňský personál, tak pro vězně samotné. Tato bezpečnost se v objektech penitenciární péče dělí na pasivní, technickou, a dynamickou, která má za cíl stanovit a udržet optimální psychosociální klima. Prvky moderního vězení se tedy dají shrnout do tří jasných bodů [4]:

- princip humanizace;
- princip účinnosti/efektivnosti;
- princip bezpečnosti.

Moderní vězení stanovuje 4 závěry týkající se jeho cílů [4]:

- cíle stanovovat na vnější svět – život jedince po propuštění, nejen na vnitřní a bezporuchový chod věznice, a to v oblasti bydlení, finanční situace a pracovního začlenění;
- primárně na regionální úrovni navázat a rozvíjet neformální spolupráci s odborníky a různými organizacemi, které mají co dočinění s vězni či propuštěnými;
- vytvořit a aktualizovat soubor informací o organizacích, službách aj. pro pracovníky i vězně, propuštěné;
- propuštěný nemá být vržen do svobodného světa, je nutné poskytovat integrované poradenství či doprovod.

Principy moderního vězení jsou upraveny v Evropských vězeňských pravidlech, která dávají doporučení vládám členských států Evropské unie, které by je měly zavést do svých politik. Evropská pravidla podrobně popisují veškerou činnost související s péčí o obviněné a odsouzené jedince. Skládají se z devíti částí. Základní principy uvedené v první části evropských pravidel se týkají hlavně práv a svobod odsouzených a výčet osob, kterých se tato pravidla týkají včetně ochrany odsouzených mladistvých a osob s duševní chorobou. Druhá část upravuje podmínky pro výkon trestu od přijetí odsouzeného do věznice, jeho evidenci,

zdravotní prohlídky, umístění na celu a technické podmínky zařízení. Vězeňská pravidla podrobně upravují práva odsouzených na jejich režim ve výkonu trestu od osobní hygieny, přes stravování až po pracovní, vzdělávací a volnočasové aktivity. A samozřejmě rovněž upravují propouštění vězňů. Třetí část upravuje zdravotní péči o odsouzené. Čtvrtá udržování pořádku ve věznicích, pátá část upravuje personální stránku vedení věznic a šestá část říká, jaký je systém inspekci a kontrol. Sedmá část se zabývá obviněnými. Osmá část říká, jaké jsou cíle režimu odsouzených, aby mohli vést odpovědný život bez zločinnosti. Devátá část je ponechána pro aktualizaci pravidel [16].

2.3 Vězeňská služba České republiky

V roce 2014 bylo v České republice 10,54 milionů obyvatel, bylo zjištěno 288 660 trestných činů a denní průměrný počet vězněných osob v roce 2014 byl 17 681. Vyšetřování trestných činů je v kompetenci Policie ČR a příslušných orgánů. Ovšem o odsouzené osoby je potřeba pečovat a dohlížet na ně. Tuto činnost v ČR vykonává Vězeňská služba České republiky (VSČR). S VSČR spolupracují státní organizace jako je probační a mediační služba či sociální kurátoři, nestátní neziskové organizace, církve a náboženské společnosti. Dříve než byla zřízena VSČR, působil na našem území Sbor nápravné výchovy. Zřízením VSČR se vězeňský systém odpoutává od sovětského modelu nápravně výchovných táborů [17], [3].

VSČR se řídí především zákonem č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, který upravuje důvody a způsob založení. Dalšími významnými zákony v této problematice jsou zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb. řád výkonu vazby, vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb. řád výkonu trestu odnětí svobody, zákon č. 218/2004 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže a zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, veškeré právní předpisy ve znění pozdějších předpisů (VZPP) [17].

Jejími hlavními úkoly jsou zajištění provozu vězeňských zařízení a výkon vazby a trestu odnětí svobody. Rovněž zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách činnosti soudů a ministerstev, převádí a eskortuje vězněné osoby. Provádí výzkum v oboru penologie, jehož výsledky aplikuje v praxi. VSČR uvádí jako své priority bezpečnost, jak statickou, tak dynamickou, snižování rizika recidivy, rozšiřování výrobních kapacit, dodržování evropských vězeňských standardů a mezinárodní spolupráci [17].

Personál VSČR je složen z příslušníků vězeňské služby, justiční strážce a občanských zaměstnanců. Vězeňská stráž zajišťuje bezpečnost věznic a eskorty. Justiční stráž zajišťuje

ostrahu budov a míst soudů a ministerstva, tzn. justičních budov. Občanští zaměstnanci zpravidla zajišťují specializovanou péči vězňům, logistiku věznic a jejich provoz. Vzdělání personálu zajišťuje Akademie VSČR [17].

Zaměstnanci VSČR jsou v zaměstnaneckém či služebním poměru. Uchazeč pro zaměstnanecký poměr, tedy uchazeč pro funkci v pracovněprávním vztahu, musí splňovat konkrétní předpoklady. Jedná se o [17]:

- bezúhonnost;
- kvalifikační předpoklady stanovené předpisy;
- osobnostní a zdravotní způsobilost pro výkon funkce;
- pro vedoucí funkce je nutné doložit negativní lustrační osvědčení (osoby narozené před 1. prosincem 1971, potvrzení, že držitel nebyl za komunistického režimu příslušníkem Sboru národní bezpečnosti);
- pro výkon některých jmenovaných funkcí je nutná bezpečnostní prověrka kategorie „Důvěrné“.

Uchazeč do služebního poměru příslušníka VSČR musí podle zákona č. 362/2003 Sb. o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů VZPP, splňovat tyto podmínky [17]:

- občanství České republiky;
- plnoletost;
- bezúhonnost;
- střední vzdělání s výučním listem či maturitní zkouškou;
- zdravotní, osobnostní a fyzická způsobilost pro výkon služby;
- nečlenství v politické straně či politickém hnutí;
- nevykonává živnostenskou nebo jinou výdělečnou činnost a není členem řídicích kontrolních orgánů osob, které vykonávají podnikatelskou činnost.

V roce 2014 byl celkový počet zaměstnanců ve VSČR 11 348 míst. Z toho 7 227 obsazeno příslušníky VSČR a 4 121 občanskými zaměstnanci. Oproti roku 2013 se tento stav snížil o 100 osob. Průměrný měsíční plat z nákladového účtu v Kč pro příslušníka justiční stráže je 23 930 Kč, ostatních příslušníků 28 441 Kč a občanských pracovníků 26 815 Kč [17].

Základní kvalifikaci a další rozvoj příslušníků a zaměstnanců VSČR zajišťuje Akademie VSČR, která má své sídlo ve Stráži pod Ralskem. Akademie má status centrálního rezortního vzdělávacího zařízení s celorepublikovou působností. Jeden z úkolů Akademie VSČR je vzdělávat zaměstnance VSČR v Programu celoživotního vzdělávání pro zaměstnance Vězeňské služby České republiky. Tento program zahrnuje devět stupňů vzdělávacích aktivit. Jedná se o [17]:

- základní odbornou přípravu;
- služební a profesní přípravu;
- studium personálu při zaměstnání;
- celoživotní vzdělávání;
- spolupráci s nestátními organizacemi;
- výměnu zkušeností;
- spolupráci s vysokými školami, přednáškovou a osvětovou činností;
- studijní a badatelské aktivity;
- environmentální výchovu.

Základní úroveň vzdělávání zaměstnanců VSČR je právě první stupeň z výše uvedeného programu. Jedná se o základní odbornou přípravu, která je zajišťována pro všechny nové zaměstnance přijaté, jak do služebního poměru, tak do pracovního poměru. Základní odborná příprava se člení dle výkonu služby v organizačních jednotkách. Školení A je pro příslušníky bez rozdílu služebního zařazení. Školení B/1 je určena občanským zaměstnancům, kteří pracují v přímém styku s vězni, ale nepodílejí se přímo na realizaci programu zacházení. Jedná se například o práci na oddělení logistiky, ekonomiky aj. Školení B/2 je rovněž pro občanské zaměstnance při práci v přímém styku s vězni, ale podílejí se na realizaci programů zacházení. Jedná se například o vychovatele, sociální pracovníky a psychology. Školení B/3 je určena pro zdravotnický personál. Školení B/4 je pro občanské zaměstnance pracující na částečný úvazek a pro ostatní pracovníky, například duchovní, terapeut aj. Poslední formou školení je školení I, které je určeno pro občanské zaměstnance, kteří nepřícházejí do styku ani s obviněnými ani s odsouzenými [17].

2.3.1 Organizační struktura VSČR

Na činnost VSČR dohlíží Ministerstvo spravedlnosti. Ministerstvu spravedlnosti se přímo zodpovídá Generální ředitelství VSČR, které je nadřízeným orgánem pro vazební vězňice, vězňice, detenční ústavy, Akademii VSČR, Střední odborné učiliště VSČR (SOU VSČR) a zotavovny. VSČR v této době spravuje 35 věznic včetně detenčních ústavů. V ČR je pět typů věznic spravovaných VSČR. Jedná se o věznici s dohledem (typ A), s dozorem (typ B), s ostrahou (typ C), se zvýšenou ostrahou (typ D) a pro mladistvé. V rámci jedné věznice mohou být zřízena různá oddělení, pokud to nenaruší bezpečnost a výkon trestu. Graficky zobrazuje rozmístění penitenciárních zařízení v ČR následující obrázek [17].

Obrázek 1: Penitenciární zařízení v ČR

Zdroj: [17]

Věznice typu A – s dohledem

Ve věznici je umožněn volný pohyb vězňů, to spočívá především v tom, že se vězňové mohou v prostoru věznice pohybovat bez omezení a mohou pracovat mimo věznici. Pokud pracují mimo věznici, po skončení pracovní doby jim lze umožnit pohyb i mimo věznici například na návštěvu kulturních, rehabilitačních a jiných akcí. Jejich návštěvy se konají zpravidla bez dohledu zaměstnance. Při splněných podmínkách je vězňům umožněno opustit věznici až na 24 h jednou za dva týdny a to na povolení ředitele věznice [17], [9].

Věznice typu B – s dozorem

Pohyb vězňů je v tomto typu věznice omezenější. Pohybují se organizovaně pod dohledem zaměstnance. Ředitel může opět povolit volný pohyb vězňů, ovšem pouze uvnitř věznice. Vězňové mohou pracovat mimo věznici. Pokud se konají ostatní aktivity mimo věznici, jsou

prováděny vždy pod dohledem. Vězni mohou na povolení opustit věznici až na 24 h ale pouze jednou za měsíc. Návštěvy se konají zpravidla bez dohledu [17], [9].

Věznice typu C – s ostrahou

Vězni se pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnance. Pracují uvnitř věznice nebo na střežených místech mimo věznici, výjimečně se při práci pohybují ve věznici volně nebo jsou zaměstnání na nestřežených pracovištích. Dohled nad pracovní činností je minimálně jednou za 45 minut. Návštěvy jsou vykonávány pod dohledem zaměstnance. Jednou za dva měsíce je ředitelem výjimečně umožněno opuštění věznice až na 24 h [17], [9].

Věznice typu D - se zvýšenou ostrahou

Pohyb v prostorách věznice je umožněn pouze organizovaně pod dohledem zaměstnance. Práce probíhají uvnitř věznice nebo v celách. Dohled nad pracovní činností je minimálně jednou za 30 minut. Návštěvy se konají pod dohledem zaměstnance. Výjimečné opuštění věznice až na 24 h. je možné i v tomto typu věznice [17], [9].

V každé věznici je zdravotnické středisko, kde ordinuje praktický lékař a všeobecná sestra. Rovněž je ve věznicích zajištěna dentální péče. VSČR poskytuje hospitalizační péči a to ve vězeňských nemocnicích v Praze a v Brně. Specializovaná lékařská péče je poskytována externími civilními zařízeními [17], [9].

2.3.2 Hospodaření VSČR

Na základě zákona č. 475/2013 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2014 byly stanoveny příjmy ve výši 1 125 153,50 tisíc Kč a celkové výdaje byly stanoveny ve výši 8 142 034,20 tisíc Kč. V průběhu roku docházelo ke změnám na straně příjmů i výdajů, jak uvádí následující dvě tabulky. V roce 2014 byly z kapitoly rozpočtu Všeobecná pokladní správa uvolněny prostředky na zvýšení platů příslušníků VSČR i občanských zaměstnanců, navýšení činilo 3,5 %. Nejvyšší částky jsou čerpány na nákup materiálů, z toho je největší část zastoupena potravinami [17].

Tabulka 1: Příjmy rozpočtu VSČR 2014

	Rozpočet 2014 (v tisících Kč)		
	Schválený	Po změnách	Skutečnost
Příjmy celkem	1 125 153,50	1 041 065,50	1 037 659,24

Zdroj: [17]

Tabulka 2: Výdaje rozpočtu VSČR 2014

	Rozpočet 2014 (v tisících Kč)		
	Schválený	Po změnách	Skutečnost
Výdaje celkem	8 142 034,20	8 239 710,30	7 882 813,00

Zdroj: [17]

Průměrný denní stav vězňených osob v roce 2014 byl v 17 681. Což byl oproti roku 2013 nárůst o 1,08 %. Průměrné denní náklady na jednoho vězně za organizační jednotku v roce 2014 činily 954 Kč, obsahují náklady na platy, pojistné, ostatní věcné výdaje a náklady do fondu kulturních a sociálních potřeb. Průměrné denní náklady na jednoho vězně za celou vězeňskou službu v roce 2014 činily 1 221 Kč, tyto výdaje obsahují navíc kapitálové výdaje a sociální dávky [17].

Zajímavé jsou částky pohledávek. Částka nevymožných pohledávek za vězni v aktuálním stavu v roce 2014 činila 54 551,14 tisíc Kč, uhrazených 21 276,84 tisíc Kč. Úspěšnost vymáhání pohledávek u aktuálních vězňů činí 38 %. Nevymožná část pohledávek za propuštěnými osobami z výkonu trestu a vazby činí 237 531,87 tisíc Kč, uhrazená je pak část ve výši 6 539,56 tisíc Kč. Úspěšnost vymáhání pohledávek za propuštěnými osobami jsou 3 %. Kategorie ostatních pohledávek obsahuje pohledávky za zaměstnanci, obchodními partnery aj. Uhrazená část ostatních pohledávek činila 768 834,57 tisíc Kč a neuhrzeno zůstalo 459 306,30 tisíc Kč. Údaje o hospodaření VSČR jsou uvedeny z důvodu reálného posouzení neuhrzených pohledávek za propuštěnými osobami a vězni. Důvodem jsou často minimální či žádné příjmy po propuštění z věznice [17].

3 VÝCHOVNĚ – VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY ODSOUZENÝCH

Moderní společnost je charakteristická rychlým vědeckotechnickým, ekonomickým a sociálním rozvojem. Je založena na znalostech. Nejčastějším sloganem osob zabývajících se rozvojem lidských zdrojů je „Rozvojem k prosperitě.“ Problém nezaměstnanosti lidí v produktivním věku úzce souvisí s dosaženým vzděláním. Nejvyšší nezaměstnanost je tvořena občany, kteří mají nejnižší úroveň vzdělání. Je pravděpodobné, že zajištěný člověk se zaměstnáním dokáže bez problémů plnit své sociální role bez páchání trestné činnosti. Do této rychle se vyvíjející společnosti vstupuje bývalý vězeň, který po dobu výkonu trestu žil v izolaci. Může dosáhnout této prosperity vytyčené moderní společností? Je nutností, aby vešel do společnosti s určitými vzdělávacími návyky, chutí se vzdělávat a s vědomostmi, které mu pomohou zorientovat se. Vzděláváním v penitenciárních zařízeních není myšleno jen elementární, středoškolské a vysokoškolské vzdělání, ale i vzdělávací kurzy, sociální vzdělávání, terapie a psychologické působení, které připravuje odsouzeného na běžné situace ve společnosti a na svět, který se změnil po dobu výkonu jeho trestu [7], [12].

3.1 Historie vzdělávání odsouzených

Výše v práci je uvedeno, že zlomovou osobností v modernizaci českého vězeňství byl kněz Josef Řezáč. Rovněž byl považován za pedagogicky nadaného, čehož využil v právě se rozvíjejícím penitenciárním systému, kdy započalo vzdělávání trestanců. V tomto období, v rakousko-uherské monarchii, bylo školní vzdělávání povinné pro mladé trestance ve věku 14 až 21 let. Školního vyučování se účastnili i negramotní a pologramotní do 35 let. Třídy byly děleny na třídy pro negramotné a pro rozšíření znalostí, tyto dvě třídy měly pododdělení pro mladistvé, ostatní, české a německé odsouzené. Po ukončení základní školní docházky se odsouzeným otevíraly možnosti učňovských oborů a kurzů [15].

Změna ve vzdělávání odsouzených proběhla v průběhu roku 1948, kdy proběhla revize vězeňských knihoven z důvodu cenzurních zásahů. Výchovná práce s odsouzenými již nezahrnovala účast na školním vyučování, ale jednalo se o osvětovou výchovnou činnost, kdy na vězně bylo působeno funkcionáři Komunistické strany Československa. Schválené knihy mohli držet jen pracující a dobře se chovající vězni. Z věznic byla rovněž odstraněna duchovní služba a kaple. Nejdůležitější prací s vězni se stala pracovní činnost, která byla zakotvena i v prvním předpisu, který se týkal výchovného působení na našem území, jednalo se o Směrnici pro kulturně osvětovou činnost mezi vězni. Směrnice stanovovala důležitost prostředků převýchovy a to v pořadí produktivní, společensky prospěšná práce, správný

táborový režim a kulturně osvětová činnost. Jedinou, avšak cenzurou omezenou možností vzdělání, byly zájmové kroužky zaměřené na základy ruského jazyka a tělovýchovu. Až v průběhu 60. let se stává vzdělávání odsouzených opět nedílnou součástí výkonu trestu. První předpis nejvyšší právní síly na našem území týkající se výkon trestu byl zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu. První předpis, který nebyl podzákonnou normou, představoval pozvolný trend v kladení důrazu na výchovnou funkci trestu. Vzdělávání je již bráno jako právo a ne jen jako povinnost při výkonu trestu odnětí svobody [15].

Na nátlak zaměstnavatelů zaměstnávajících odsouzené a jejich nespokojenost s kvalifikací bývalých vězňů, bylo v roce 1983 zřízeno Střední odborné učiliště Sboru nápravné výchovy. Součástí nutné reformy po roce 1989 bylo zpracování koncepčních záměrů podle Evropských vězeňských pravidel. Nejpodstatnějšími změnami bylo [15]:

- realizovat vzdělávání ve všech věznicích;
- vzdělávání je stejně důležité jako práce ve věznicích;
- realizovat kurzy pro rozšíření kvalifikace;
- rozšířit nabídku kurzů a realizovat základní vzdělávání.

3.2 Funkce vzdělávání

Vzdělání přináší vyšší adaptabilitu jedince a jeho lepší orientaci. Díky tomu je člověk schopen lépe se vyrovnávat s budoucími změnami, najít a udržet si zaměstnání, tím se snižuje riziko jeho zpanikaření a následné recidivy. Je důležité pochopit funkce vzdělávání, které jsou účinné při reintegraci odsouzených, protože působí na formování předpokladů pro dosažení zaměstnání po propuštění. Funkce kvalifikační, profesionalizační, produktivní a ekonomická zajišťují předpoklady pro úspěšné zařazení jedince na pracovní trh. Socializační funkce vzdělání formuje člověka jako společenskou bytost. Nápravná funkce pomáhá řešit již vzniklé problémy, odstraňuje například problém s nízkou kvalifikací, díky které ztratil budoucí vězeň zaměstnání a uchýlil se k páchání trestné činnosti. Preventivní funkce je chápána jako vyšší pravděpodobnost uplatnění na trhu práce, přičemž se neuvažuje úroveň vzdělání [7].

Již bylo řečeno, že vzdělání je důležité pro hladký návrat do společnosti, tedy pro život po skončení výkonu trestu odnětí svobody. Je však důležitým článkem i během výkonu trestu a to nejen pro dosažení vzdělání, které je uplatněno po propuštění. Odnětí svobody je represivní formou trestu. Během výkonu trestu na vězně působí psychotraumatické faktory jako je nejistota v soukromém zázemí, izolace od nejbližších, radikální změna v životním

režimu, ztráta určitého stupně sebevědomí aj. Je odebráno základní právo existovat způsobem, který si jedinec sám vybere a vyhovuje mu, proto by se podmínky života ve věznici neměly extrémně lišit od podmínek života na svobodě. Spácháním trestné činnosti však dal jedinec najevo, že není schopen sociálně-adekvátního života ve společnosti. To v souvislosti s působením psychotraumatických faktorů vyžaduje co nejvíce výchovných prvků, které hloubkově souvisejí se vzděláváním. Vzdělávání by podle univerzálních výchovných programů mělo tvořit 2 – 4 hodiny programu vězně každý den. Díky ekonomickým podmínkám je preventivní funkce věznic během výkonu trestu opomíjena a tato funkce je přesouvána na občanská sdružení, která už nejsou schopna působit individuálně na každého vězně během výkonu trestu [5].

Důležitosti preventivní funkce trestu odnětí svobody si je vědoma i Rada Evropy. Existují Evropská vězeňská pravidla, která vycházejí z Doporučení č. R(89)12 a požadují [4]:

- všem vězněným osobám poskytovat možnost uspokojovat nabídkou vzdělávacích programů některé individuální zájmy a potřeby;
- vzdělávacími programy posilovat sebeúctu, postoj k sobě a okolnímu světu, kultivovat chování a rozvíjet morální a ostatní vlastnosti;
- pokládat vzdělávací činnost za plně srovnatelnou s činností pracovní, takto ji hodnotit i odměňovat;
- zohledňovat specifickou mladistvých a mladých dospělých vězňů, etnických minorit a cizinců;
- neopomíjet elementární vyučování;
- propojovat všestranně vězeňský i mimovězeňský vzdělávací systém;
- zřídit, udržovat a doplňovat knihovnu v každé věznici a knižní fond s vězni využívat.

Česká legislativa upravuje vzdělávání ve věznicích například Konceptí rozvoje českého vězeňství do roku 2015, která novelizovala koncepci z roku 1989. V koncepci, která byla sepsána v roce 2005, je řečeno, že vzdělávání v českém vězeňství je na dobré úrovni. Ze všech oblastí, jako je například pracovní začlenění, zdravotnictví aj. obsažených v koncepci vyplynulo, že vzdělávání je z těchto oblastí na nejlepší úrovni. Koncepce se tedy nezabývala v roce jejího sepsání návrhy v oblasti vzdělávání na následující desetiletí. Během desetiletého trvání koncepce neprobíhala intenzivní modernizace vzdělávání v českých věznicích. Nyní se společnost potýká s problémem reintegrace odsouzených, kteří nemají

chuť pracovat, nemají dostatečnou kvalifikaci ani schopnosti komunikace ve společnosti. Zvyšuje se riziko recidivy a věznic jsou přeplněné z větší části právě recidivisty. Je potřeba se urychleně zaměřit na oblast vzdělávání a to se stejnou efektivitou, jako se v roce 1989 předešlá koncepce zaměřovala na princip humanizace. Pokud je oblast zaměstnávání propuštěných bývalých odsouzených neuspokojivá, i když jsou propuštěni praceschopní, je nutné zvýšit jejich kvalifikaci [17].

3.3 Zaměstnávání a vzdělávání v českých věznicích

Paragraf 28 zákona č.169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody říká že [11]: *„odsouzený ve výkonu trestu povinen dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců Vězeňské služby, pracovat, pokud je mu přidělena práce a není uznán dočasně práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce“* tento zákon dále říká v § 30 zákona [11]: *„k zaměstnávání odsouzeného u jiného subjektu, jehož zřizovatelem nebo většinovým vlastníkem není stát, je třeba jeho předchozího písemného souhlasu.“* Dle tohoto zákona jsou odsouzeným odepřena některá základní lidská práva. Právo na vzdělání, které je zakotveno v ústavním zákoně Základní listina práv a svobod v článku 33, mezi tato omezená práva nespadá. Následující tabulka uvádí členění odsouzených podle nejvyššího dosaženého vzdělání ke dni 31. 12. 2014. Z tabulky 3 je zřetelné, že nejvíce odsouzených se stává z jedinců se základním vzděláním a s výučním listem. Tento fakt je podpořen v tabulce 4 tím, že nejvíce trestně odpovědných osob dosáhlo nejvyššího vzdělání středoškolského bez maturity. Páchání trestné činnosti ovšem velice často souvisí s nízkými příjmy. Na to poukazuje celková nezaměstnanost v ČR. Dle Českého statistického úřadu je přes 20 % nezaměstnaných bez vzdělání či se základním vzděláním a na druhém místě, těsně pod 10 % je skupina s výučním listem. Tato nezaměstnanost může stát za vznikem kriminality [3].

Tabulka 3: Členění odsouzených dle nejvyššího dosaženého vzdělání 2014

Nejvyšší dosažené vzdělání	Muž	Žena	Celkem	Celkem v %
Nezjištěno	146	8	154	0,94
Zvláštní škola	398	32	430	2,62
Bez základního vzdělání	27	12	39	0,24
Nedokončené základní	331	34	365	2,22
Základní vzdělání	6 773	519	7 292	44,37
Vyučení bez maturity	5 983	220	6 203	37,75
Vyučení s maturitou	378	13	391	2,38
Středoškolské bez maturity	82	12	94	0,57
Středoškolské všeobecné s maturitou	183	36	219	1,33
Středoškolské odborné s maturitou	869	100	969	5,90
Vyšší odborné	15	6	21	0,13
Vysokoškolské – bakalářské	46	10	56	0,34
Vysokoškolské – magisterské	67	5	72	0,44
Vysokoškolské – inženýr	91	10	101	0,61
Vysokoškolské – doktorské	22	5	27	0,16
Celkový součet	15 411	1 022	16 433	100

Zdroj: [17]

Tabulka 4: Členění obyvatelstva (15 a více let) dle nejvyššího ukončeného vzdělání 2011

Nejvyšší dosažené vzdělání	Osob (v tisících)	Celkem v %
Nezjištěno	535,64	5,93
Bez základního vzdělání	47,25	0,52
Neukončené základní vzdělání	53,29	0,59
Základní vzdělání	1 521,57	16,84
Vyučen bez maturity	2 963,97	32,81
Středoškolské s maturitou	2 429,07	26,89
Nástavbové studium	248,44	2,75
Vyšší odborné	117,49	1,30
Vysokoškolské - bakalářské	180,80	2,00
Vysokoškolské - magisterské	883,06	9,77
Vysokoškolské - doktorské	53,97	0,60
Celkový součet	9 034,55	100

Zdroj: [3]

Výkon trestu odnětí svobody je pro psychiku jedince náročný. Vězni smějí dělat jen to, co je jim umožněno či nařízeno. Jsou nuceni setkávat se s neznámými lidmi, a to může ovlivnit jejich reakce, stát se agresivními či jednat neadekvátně. Rytmus jejich života se změní a ne všichni se s tímto rytmem sami vyrovnají. Pro hladší zařazení vězňů do života ve věznici, jsou jim věznice povinny nabídnout účast v preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a jiných pracovních programech. Volnočasové aktivity jsou důležité pro [4]:

- udržení tělesného a duševního zdraví;
- bezporuchový výkon trestu;
- regeneraci sil vynaložených při pracovních činnostech;
- zabavují odsouzené;
- překonání spotřebitelských návyků trávení volného času.

Paradoxem je, že ve vězení se mají vězni naučit smysluplně trávit svůj volný čas na svobodě, ale učí se to v nesvobodě. Tyto aktivity jsou zajištěny pomocí odborných vězeňských pracovníků. Vězeňským psychologem, který se zabývá psychologickými diagnostikami, individuálním či skupinovým poradenstvím a psychoterapiemi vězňů i personálu. Dále vychovatelem, který má na starost zacházení s vězni. Vede odsouzené k přijetí viny a odpovědnosti za trestné činy. Motivuje vězně ke změně životního stylu, učí je lépe jednat s lidmi, zvládat náročné životní situace a to osobním příkladem. Vychovatelé využívají odměn a kázeňských trestů. Vychovatel terapeut má na starost skupinové terapie. Lektor se zabývá volnočasovými aktivitami, sociální pracovník sociálněprávními informacemi a poradenstvím. Speciální pedagog má vysokoškolské vzdělání v oblasti speciální pedagogiky. Stará se o složité metodické řízení vychovatelů, programy zacházení a je rovněž v přímém kontaktu s vězni [14], [4].

Při výkonu vazby a výkonu trestu je uplatňován individualizovaný program zacházení, který zahrnuje pracovní aktivity, speciálně-výchovné aktivity, vzdělávací aktivity, zájmové aktivity a utváření vnějších vztahů. Pojem zaměstnávání osob v penitenciárních zařízeních zahrnuje účast ve výchovně – vzdělávacích programech. Zaměstnávání a vzdělávání je důležitou součástí zacházení s vězni, je rovněž důležité pro následnou reintegraci. Z odměny za pracovní činnosti mohou vězni hradit náklady spojené s jejich výkonem trestu odnětí svobody nebo mohou uhradit pohledávky, které vznikly v souvislosti s jejich trestnou činností [17].

V roce 2014 bylo všemi formami zaměstnávání zaměstnáno průměrně 7 785 osob ve výkonu trestu odnětí svobody z 12 769 osob ve výkonu trestu, které jsou k práci způsobilé. Tento počet zaměstnaných se oproti roku 2013 snížil o 116 osob. Zaměstnáváno je přibližně 60,97 % odsouzených. Zaměstnávání jsou ve vnitřním provozu, vlastní výrobě, provozovnách střediska hospodářské činnosti, u podnikatelských subjektů a účastí na výchovně – vzdělávacích programech. V roce 2014 dosáhl celkový čistý zisk z pracovišť provozoven věznic 14 421,39 tisíc Kč [17].

Minimální mzda v roce 2016 pro týdenní pracovní dobu 40 hodin je v ČR 9 900 Kč. Zatímco tarify pracovních odměn pro odsouzené jsou 4 500 Kč, 6 750 Kč a 9 000 Kč. Pro srovnání - za sledované období 2014 byla minimální mzda v ČR pro týdenní pracovní dobu 40 hodin 8 500 Kč. Průměrná měsíční odměna odsouzených za stejné období činila 3 725 Kč [10], [17], [18].

Speciálně-výchovné aktivity jsou uskutečňovány pomocí odborníků a specializovaných oddělení. Jsou to individuální či skupinová speciálně pedagogická a psychologická působení. Jedná se o terapeutická působení, sociálně právní poradenství a o trénink zvládnutí vlastní agresivity. Jsou určena pro odsouzené se specifickými potřebami nebo pro odsouzené, kteří vyžadují odborné zacházení. Typy specializovaných oddělení se zabývají různou odborností. Jsou jimi oddělení pro ochrannou léčbu, duševní poruchy a poruchy chování, trvale pracovní nezařaditelné a pro matky s nezletilými dětmi.

V českých věznicích setrvává analfabetismus, jak primární, tak sekundární. Rovněž se často vyskytuje funkční negramotnost, proto vzdělávání ve věznicích musí vycházet z elementárního vyučování. VSČR umožňuje získat pomocí vzdělávacích aktivit základní vzdělání, vyučení v oboru, středoškolské vzdělání a vysokoškolské vzdělání. Z dokladů o dosaženém vzdělání není možno zjistit, že tohoto vzdělání bylo dosaženo při výkonu trestu odnětí svobody. Mladistvým je vazební věznicí zajištěna povinná školní docházka ve spolupráci se základními školami. Mladistvým a odsouzeným z věznic s dohledem a s dozorem může být dovoleno docházet do škol mimo věznice. Vzdělávání ve věznicích se dělí na formální formy a formy neformální. Formální možnosti vzdělávání jsou zakončeny výučním listem, certifikátem o absolvování akreditovaného kurzu či jiným osvědčením. Za neformální formy vzdělávání jsou poté považovány ostatní kurzy a programy, které nejsou zakončeny získáním osvědčení a jsou zřizovány jako součást programu zacházení vychovateli, pedagogy a jinými zaměstnanci věznic, kteří spadají pod oddělení výkonu trestu [17].

Vyučení a středoškolského vzdělání lze při výkonu trestu odnětí svobody dosáhnout ve Středním odborném učilišti, které bylo zřízeno roku 1992, a do soustavy českých škol zařazeno roku 1996. Sdružuje následující tři typy zařízení [17]:

- střední odborné učiliště pro úspěšné absolventy základní školy;
- učiliště pro osoby, které ukončily základní školu v nižším než devátém ročníku nebo devátý ročník ukončily neúspěšně;
- odborné učiliště pro absolventy zvláštních škol.

Mimo středoškolského vzdělání poskytuje SOU VSČR i kurzy pro doplnění základního vzdělání a další kurzy rozšiřující kvalifikaci. Tato vzdělávací instituce zastupuje jedinečné postavení ve VSČR, působí intenzivně a stále na odsouzené po dobu 10 měsíců v roce po dobu let trvání učebního oboru. Nebo intenzivně a stále po dobu trvání kurzu. Jedná se tedy o cílený a nejrozsáhlejší výchovně vzdělávací program ve vězeňské oblasti [17].

Střední odborné učiliště má odloučená pracoviště v sedmi věznicích. Jejich vedení je umístěno v Praze, odloučená pracoviště se nacházejí ve věznicích v Heřmanicích, Pardubicích, Plzni, Rýnovicích, ve Světlé nad Sázavou, ve Valdicích a ve Všehrdech. Nabídku učebních oborů v rámci středního odborného učiliště a nabídku vzdělávacích kurzů za rok 2014 – 2015 v odloučených pracovištích uvádí Příloha A [17].

Vysokoškolského vzdělání je možné dosáhnout ve Vazební věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno. Zvýšit si své vzdělání na úroveň vysokoškolského vzdělání je možné v rámci projektu EPLLA - Engaging of Prisoners in Life-Long Learning Activities. Tento projekt je uskutečňován ve spolupráci s Ekonomicko-správní fakultou Masarykovy univerzity v Brně, při čemž výuka probíhá přímo ve vazební věznici. Ve věznici je vybudovaná studovna s počítačem a lektorům je umožněn vstup do věznice. Nabízené studijní obory jsou Management, Bankovníctví, Veřejná ekonomika a správa, Regionální rozvoj a Cestovní ruch. Nabídku mohou využít odsouzení umístění ve všech věznicích v ČR. Podmínkami pro studium jsou [17]:

- ukončené středoškolské vzdělání s maturitou;
- úspěšné vykonání přijímací zkoušky formou testu studijních předpokladů;
- úhrada školného (průměrně 15 000 – 18 000 Kč za jeden semestr);
- umístění/přemístění pro výkon trestu ve Vazební věznici Brno.

Další formou, jak ulehčit jedinci zvyknout si na život ve věznici, je duchovní služba. Duchovní služba je ve věznicích poskytována ve smyslu zákonných předpisů a je vykonávána profesionálními duchovními. Na duchovní službě se smějí podílet všechny církve a organizace, které jsou v České republice registrovány s právem služby ve věznicích.

3.3.1 Vzdelávání specifických skupin

Vzdelávání odsouzených mladistvých

Probíhá ve věznicích s oddělením pro mladistvé, které je zřízeno v Heřmanicích, Pardubicích, Plzni, ve Světlé nad Sázavou a Všehrdech. Největší kapacita pro odsouzené mladistvé se nachází ve Věznici Všehrdy, kde je rovněž zřízeno Školské vzdělávací středisko. Za mladistvého je považována osoba, která v době spáchání trestného činu již překročila 15. rok života, ale dosud nedovršila 18. rok. Osoba blízká věku mladistvého je jen nepříliš starší než 18 let. Věznice Všehrdy je jako jediná v České republice přímo profilována pro výkon trestu kategorie mladistvých mužů a odsouzených věkem blízkých mladistvým. V současné době jsou zřízeny dva dvouleté učební obory, Práce ve stravování a Dřevařská výroba, souběžně je možné studium v pětiměsíčních kurzech, Elektrikář, Sadovnick, Strojírenská práce – zámečnick, Zednick a kurz Natěrač. Ve školním roce 2014/2015 úspěšně sloužili závěrečnou zkoušku z učebních oborů 2 mladiství odsouzení a 27 mladistvých odsouzených získalo osvědčení o absolvování kurzu [17], [9].

Vzdelávání odsouzených žen

Probíhá ve Věznici s ostrahou ve Světlé nad Sázavou. Trest si zde odpykávají ženy odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody v kategoriích s dohledem, dozorem, ostrahou, zvýšenou ostrahou a ženy mladistvé. Aktuální počet umístěných žen k datu 12. 5. 2015 byl 736. Žen se základním vzděláním je zde ve výkonu trestu 51 %. Na dalších příčkách se umístily ženy s výučním listem 23 %, středoškolským vzděláním s maturitou 14 %, bez základního vzděláním 9 % a s vysokoškolským vzděláním 3 %. Jsou zde zřízena specializovaná oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí a oddělení pro výkon vazby pro matky s dětmi do jednoho roku věku dítěte [17].

Od roku 2012 je zde zřízeno odloučené pracoviště Středního odborného učiliště a nabízí učební obory v délce dvou let a to obor Šití prádla a obor Provozních služeb. Bylo zřízeno roku 2008, kdy ale ještě nebylo zařazeno pod Střední odborné učiliště Praha. Věznice ve spolupráci se Střední školou obchodu a služeb Jihlava zřizuje výuku v učebním oboru kuchař, číšník, které je denním tříletým studiem. Nabídka kurzů je široká a přizpůsobena

odsouzeným ženám, nejsou zde nabízeny kurzy řemeslných a obdobných prací. Důležité je uplatnění přirozených schopností a dovedností žen v programech zacházení. Nabízené kurzy jsou kurz Českého jazyka pro cizince, kurz První pomoci a ošetřovatelství, kurz Anglického jazyka – začátečníci, kurz Počítače pro začátečníky, kurz Základní škola pro doplnění základního vzdělání a kurzy Keramika 1 a 2. Specifikem pro matky nezletilých dětí ve výkonu trestu v oblasti vzdělávání je program výchovy a vzdělávání, který je zaměřen na všestranný rozvoj osobnosti dítěte. Program se soustředí na zachování citových vazeb mezi matkou a dítětem. Matky se učí zvládnutí péče o dítě a formování jeho osobnosti. Vzdělávací programy se dají efektivně propojit se zaměstnáváním odsouzených. U žen, které nejsou způsobilé k pracovnímu zařazení, nahrazují tyto programy pracovní činnost [17].

4 VĚZNICE PARDUBICE

Věznice Pardubice byla postavena mezi lety 1889 – 1891. Věznice je určena pro výkon trestu odnětí svobody s ostrahou, avšak jsou v ní zřízena oddělení pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem a oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné odsouzené. V souladu s tímto obecným profilem věznice jsou zřízena tato oddělení [17]:

- oddělení s dozorem pro výkon trestu odsouzených mužů;
- oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných mužů ve věznici s dozorem;
- oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných mužů ve věznici s ostrahou;
- oddělení pro mladistvé odsouzené;
- oddělení s ostrahou pro výkon trestu odsouzených mužů.

4.1 Zaměstnávání a vzdělávání ve Věznici Pardubice

Vězňové jsou zaměstnávání ve třech směrech. Prvním je vlastní režie sloužící k obsluze chodu věznice. Druhým směrem je zaměstnání ve vlastním provozu věznice, což zahrnuje šití výstrojních součástí pro vězně v celé ČR. Třetím směrem je zaměstnávání u soukromých firem. Následující tabulka uvádí stav zaměstnanosti odsouzených ve Věznici Pardubice k datu 29. 10. 2015 [17].

Tabulka 5: Zaměstnanost ve Věznici Pardubice

Pracoviště odsouzených mužů	Počet odsouzených	Počet odsouzených v %
Vnitřní režie	79	13,2
Oděvy	27	4,5
Rentis	37	6,2
Kovolis	46	7,7
Městský obvod Pardubice III.	2	0,3
Nedcon	7	1,2
Městský obvod Pardubice I.	3	0,5
Marius Pedersen	32	5,4
Celkem	233	39,0

Zdroj: [17]

Kmenový stav odsouzených ve věznici je 744, fyzicky přítomno je 731 odsouzených, z tohoto počtu je 597 způsobilých k práci. Do výkonu práce je zařazeno 233 odsouzených, což

činí pouhých 39 %. Do práce bez odměn je zařazeno 24 odsouzených. Ve věznici jsou k dispozici 4 haly s rozlohou 5 797m². Věznice nabízí odběratelům následující profese nebo typy výroby [17]:

- pomocný dělník, opracování odlitků;
- pomocný dělník, pomocné tiskařské práce;
- pomocný dělník, třídění odpadu;
- pomocný dělník, profilovací linka;
- pomocný dělník, úklidové práce.

Vzdělávání vězňů je zajištěno především školským vzdělávacím střediskem, které má ve Věznici Pardubice své odloučené pracoviště. Dle navštěvovaného vzdělávacího programu mohou absolventi získat výuční list nebo osvědčení o úspěšném dokončení kurzu. Ve školním roce 2014/2015 navštěvovalo školské vzdělávací středisko 182 odsouzených. Ke dni 29. 10. 2015 to však bylo jen 50 odsouzených, což tvoří pouhých 8,4 % z odsouzených způsobilých k práci. Nabídka vzdělávacích aktivit je upravována dle složení odsouzených osob ve věznici a dle požadavků Generálního ředitelství Vězeňské služby Praha. Ve školním roce 2014/2015 byly k dispozici následující vzdělávací aktivity pro odsouzené muže [17]:

- Učební obor Šití prádla;
- Učební obor Práce ve stravování;
- Kurz základů výpočetní techniky;
- Kurz malířských a natěračských prací;
- Kurz základů anglického jazyka;
- Kurz výtvarného zpracování keramiky.

Ve školním roce 2013/2014 získalo v učebních oborech výuční list 19 odsouzených. V oblasti kurzů bylo vydáno 41 osvědčení. Výběr odsouzených do školského vzdělávacího střediska probíhá ve spolupráci s oddělením výkonu trestu. Vzdělávací programy jsou zaměřené především na odsouzené ve věku 18 až 26 let, tato skupina nemá dosud ukončenou sociální integraci, a tak je relativně snadněji ovlivnitelná v pozitivním i negativním pojetí, a tak je důležité věnovat ji zvýšenou penitenciární péči [17].

Dle legislativy je věznice povinna zřizovat zájmové a speciálně-výchovné aktivity pro vězně. Jsou realizovány pomocí pracovníků a odborníků a mají za cíl rozvíjet osobnost

odsouzených. Klíčové role pro poskytování vzdělávacích, zájmových, sociálně-výchovných aktivit a duchovenské péče hrají speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník, vychovatel – terapeut, vychovatel a kaplan. Nejvyšší účast na zájmových aktivitách je evidována na sportovních kroužcích, terapeutických skupinách a kurzech cizích jazyků. Terapeutické skupiny ovlivňují psychický stav odsouzených. Uskutečňují se formou pracovní terapie, pravidelnými cvičeními pro zlepšení, jak psychické, tak fyzické kondice a speciálně zaměřenými aktivitami například prací v keramické dílně, muzikoterapií, relaxačními aktivitami, prací v kreativní dílně, víkendovými setkáním s filmem či hudbou aj. Výhodou účasti v těchto skupinách je možnost změny stereotypu všedního dne ve věznici. Výsledky z těchto skupin jsou prezentovány v budovách věznice [17].

Rychle se zvyšuje počet extramurálních aktivit, které jsou motivujícím prvkem pro odsouzené. Jedná se o aktivity vně věznice, které mají výchovný, pracovní, zájmový či duchovní směr. Probíhají výhradně za dohledu zaměstnanců věznice a směřují i k přípravě odsouzených na běžný život po propuštění. Jako příklad extramurálních aktivit se uvádí návštěvy kulturních či sportovních akcí, výstav či galerií aj. Duchovenská péče je ve Věznici Pardubice zajišťována pomocí Církve adventistů sedmého dne, Českobratrskou církví evangelickou, Římsko-katolickou církví a náboženskou společností Svědkové Jehovovi [17].

Věznice Pardubice realizuje v rámci výkonu trestu odnětí svobody tyto resocializační programy [17]:

- Zastav, zamysli se a změň se „3Z“;
- Edukačně – rekvalifikační program pro pachatele dopravních nehod;
- Encouterová skupina;
- Nevstoupíš dvakrát do stejné řeky;
- Komunita;
- Sociálně psychologický trénink;
- Příprava zdravotních asistentů – ošetřovatelů zařazených k výkonu pracovních činností při specializovaných oddělení trvale pracovní nezařaditelných odsouzených v rámci Věznice Pardubice.

Program „3Z“ lze slovy jednoho z vězňů popsat jako setkání, která probíhají dvakrát týdně. Vězňové pracují na sobě, svých postojích k trestné činnosti, k výkonu trestu, rodině a ke světu obecně. Na cvičeních si ukazují, jak zvládat své emoce. Program trvá 3 měsíce a je

realizován anglickou Probační službou. Během sezení je využíváno kognitivně behaviorální terapie. Terapie využívá určení chybných vzorců chování a zaměřuje se na změnu postojů a neopakování těchto chybných vzorců chování vedoucích k páchání trestné činnosti a to pomocí aktivity účastníků, her, neobvyklých cvičení a úkolů [17].

Edukačně – rekvalifikační program je určen pro pachatele závažných dopravních nehod, pro odsouzené za přečin pod vlivem návykové látky v souvislosti s řízením motorového vozidla a pro odsouzené za případné maření výkonu úředního rozhodnutí v souvislosti s dopravou. Tento program se uskutečňuje dvakrát ročně pro vybrané vězně a má za cíl změnit problémové chování řidiče, které vedlo k dopravnímu přestupku či k trestné činnosti v dopravě, formovat postoje a osvojovat si způsob chování, které je nutné pro bezpečné chování v silničním provozu. Encouterová skupina je výchovná aktivita, která se zaměřuje na zlepšení interpersonálních vztahů a komunikace pomocí zážitkových aktivit [17].

Zejména pro odsouzené, kteří užívali před nástupem výkonu trestu odnětí svobody drogy, je určena spolupráce s Občanským sdružením Laxus. Spolupráce je založena na základě dohody o spolupráci, při čemž jejím cílem je motivovat ke změně životního stylu, abstinenci, a to i po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, což napomáhá znovu začlenění do běžného života. Uvězněné osoby, které byly uživatelem drog, jsou primární skupinou. Občanské sdružení Laxus se ve spolupráci s věznicí zaměřuje sekundárně i na příbuzné odsouzených a vězeňský personál. V rámci projektu „Zpátky, jinak“ byly přednášeny besedy pro vězně, projekt skončil v červnu roku 2015 a nyní jsou služby poskytovány individuálně se snahou navázat na předcházející program. Vliv spolupráce na úspěšnou resocializaci je hodnocen na základě růstu klientů, změny postojů klientů a dlouhodobé spolupráci po skončení výkonu trestu [17].

Věznice Pardubice rovněž spolupracuje s Občanským sdružením Romodrom. Tato spolupráce má za cíl hlavně podpořit vězněné osoby při návratu do běžného života a to v posledních 6 měsících ve výkonu trestu odnětí svobody. Ke snížení rizika výskytu recidivy, jak již bylo řečeno, je nutné začlenit propuštěné do běžného života. V oblastech bydlení, sociálních dávek, dluhů, právního poradenství, komunikace s institucemi, rodinného práva a trestné činnosti Občanské sdružení Romodrom poskytuje své sociální služby, které pro odsouzené, kteří po propuštění zůstávají v Pardubickém kraji, pokračuje i po skončení výkonu trestu odnětí svobody. Spolupráce probíhá formou terénního programu a odborného sociálního poradenství. Spolupráce je určena pro osoby od 18 let do 64 let, které opouštějí výkon trestu odnětí svobody [13].

5 ANALÝZA VZDĚLÁVÁNÍ VE VĚZNICI PARDUBICE

Cílem práce je přiblížit vězeňský systém v České republice a zmapovat aktuální příležitosti ve vzdělávání odsouzených osob v českých věznicích. Práce rovněž porovnává příležitosti vzdělávání mladistvých, žen a mužů. V závěru přiblíží pohled samotných vězňů na příležitosti, které se jim v oblasti vzdělávání dostává. Součástí cíle práce je rovněž zhodnotit okolnosti vzdělávání odsouzených.

Problematika výkonu trestu odnětí svobody je širokou veřejností vnímána jako pouhá forma trestu, zadostiučinění. Důležitou součástí výkonu trestu je nejen potrestání vinného, ale hlavně náprava sociálního stavu jedince a tím snížení rizika recidivy. Vzdělávání a samotné vzdělání pomáhá odsouzeným se lépe reintegrovat do společnosti a právě toto tvrzení zkoumá níže provedený výzkum. Výzkum byl proveden ve Věznici Pardubice, jejíž činnost je popsána výše. Aby byl výzkum objektivní byl proveden metodou dotazníkového šetření, při kterém byli dotázáni náhodní odsouzení a zaměstnanci VSČR vykonávající odlišné funkce.

Dotazníkové šetření nemohlo být vyhodnoceno statistickými metodami. Návratnost dotazníků od odsouzených byla pro tyto metody příliš nízká. Původním záměrem bylo provést řízené rozhovory se zaměstnanci, z důvodu jejich časové vytíženosti však bylo od této varianty ustoupeno a sběr dat byl proveden pomocí dotazníků se strukturovanými otevřenými otázkami, které rovněž nelze vyhodnotit statistickými metodami. Otázky a stanovené hypotézy byly vyhodnoceny převážně metodami kvalitativního výzkumu.

Kvantitativní výzkum využívá ke sběru dat náhodné výběry, dotazníky, pozorování a experimenty, protože zkoumá chování a skutečnosti, které lze měřit a předpovídat. Získané informace vyhodnocuje statistickými metodami. Výzkum se opírá o předpovídané hodnoty, platné teorie, ze kterých stanoví hypotézy a jejich alternativní hypotézy o vztazích zkoumaných veličin. Díky využívání statistických metod a počítačových programů je vyhodnocení dat rychlé a nezávislé na výzkumníkovi. Kvalitativní výzkum užívá induktivní formy vědeckých metod, studium případů, rozhovory a kvalitativní pozorování. Zabývá se pohledem jednotlivce na danou problematiku a popisuje procesy a vztahy. Výzkum zpravidla probíhá v přirozených podmínkách sociálního prostředí a jeho plán je pružný. Výzkum se tedy rozvíjí podle získaných informací. Před zahájením kvalitativního výzkumu je potřeba provést hloubkové studium problematiky pro její pochopení. Kvalitativní výzkum umožňuje vytvářet nové teorie a je více ovlivněn osobou výzkumníka. K analýze vzdělávání ve Věznici Pardubice bylo využito smíšeného výzkumu. Obsahuje prvky kvantitativního výzkumu, ačkoliv je vyhodnocen kvalitativně [6].

5.1 Dotazníkové šetření odsouzených

Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit vliv vzdělávání na resocializaci odsouzených, tedy jestli se samotní vězni chtějí získaným dovednostem věnovat i po reintegraci do společnosti. Ovšem není možné zkoumat vliv vzdělávání, kdyby nebyl nejprve zjištěn samotný zájem o vzdělání v průběhu výkonu trestu. Tento zájem o vzdělání je srovnáván z pohledu odsouzených, kteří vyplňovali dotazník, s názory zaměstnanců na tuto problematiku. Ze závěru šetření vyplyne, zda již dosažené vzdělání ovlivňuje aktivitu ve vzdělávání v průběhu výkonu trestu.

5.1.1 Analýza dat

Výběrovou skupinou bylo 98 odsouzených Věznice Pardubice. Dotazník, který je připojen jako Příloha B, obsahoval devět kombinovaných otázek, uzavřených i otevřených. Písemné dotazníky byly předány personálem věznice odsouzeným. Dotazník vyplnilo 28 odsouzených ve věku 17 až 59 let. Medián věku odsouzených byl 30 let. Medián délky trestu se rovnal 36 měsícům. Návratnost vyplněných dotazníků je 28,57 %.

Stanovené hypotézy korespondují s cíli šetření tak, aby na ně byly nalezeny odpovědi:

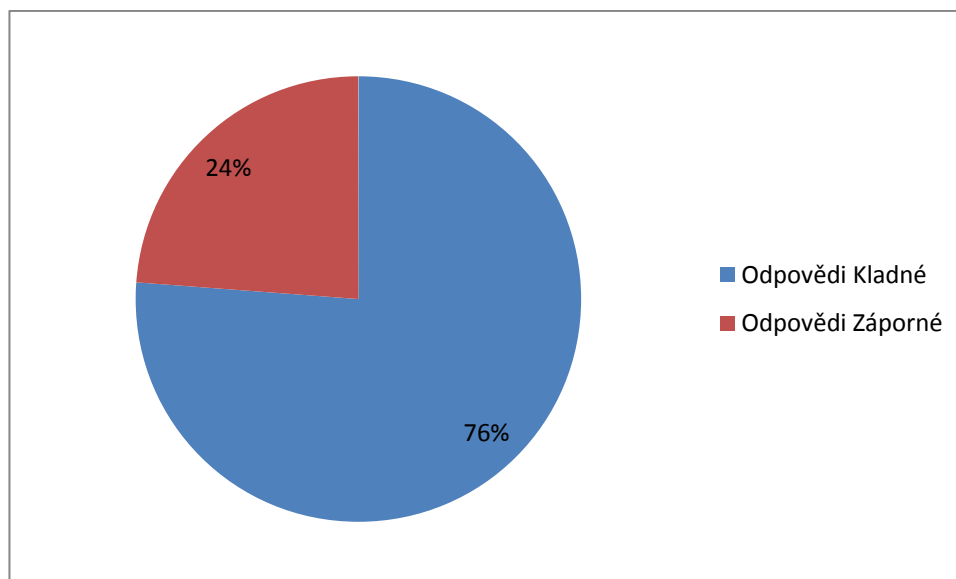
H1: Odsouzení se chtějí po skončení výkonu trestu nadále věnovat získaným dovednostem.

H2: Podle názoru odsouzených je nabídka v oblasti vzdělávání dostačující.

H3: Neexistuje závislost mezi předchozím vzděláním odsouzených a jejich vzdělávací aktivitou při výkonu trestu odnětí svobody.

K získání informace, zda má vzdělávání ve věznici následný vliv na reintegraci do společnosti, je důležité zjistit, jestli se odsouzení chtějí po skončení výkonu trestu nadále věnovat získaným dovednostem. Je tedy vzdělávání resocializačním prvkem? Odsouzení byli pomocí písemného dotazníku osloveni otázkou: Jestliže navštěvovali některý z kurzů vzdělávání během výkonu trestu odnětí svobody, chtějí se po propuštění nadále věnovat této činnosti? Získané odpovědi byly vyhodnoceny na základě četnosti kladných a záporných odpovědí. Po vyloučení sedmi odpovědí, které nebyly jednoznačné, a tedy nemohly být zařazeny do vyhodnocení, bylo získáno pět záporných odpovědí. Záporná odpověď je klasifikována takto: „ne, odsouzení se nechtějí po propuštění věnovat získaným dovednostem“. Šestnáct získaných kladných odpovědí je klasifikováno jako „ano, odsouzení se chtějí po propuštění věnovat získaným dovednostem“. Nejčastější získanou odpovědí byla

odpověď kladná. Z dotazníků vyplývá, že vzdělávání ve Věznici Pardubice je prvkem, který napomáhá reintegrovat odsouzené. Graficky je tato situace znázorněna na následujícím obrázku.

Obrázek 2: Procentuální vyjádření zájmu se nadále věnovat získaným dovednostem

Zdroj: vlastní zpracování

Velice zajímavou se stává otázka, zda odsouzení vnímají nabídku forem vzdělávání jako dostačující. Odsouzení byli v dotaznících přímo osloveni, jaké další kurzy vzdělání uvítají. Formou dotazu byla otevřená otázka, proto bylo získáno množství zajímavých odpovědí. Deset dotázaných tuto otázku nezodpovědělo, proto byly jejich prázdné odpovědi z hodnocení vyřazeny. Z obdržených odpovědí vyplynulo, že mnoho odsouzených tuto otázku pochopilo, jako dotaz, do kterých dalších kurzů by se chtěli zapojit. Sedm dotázaných uvedlo ve svých odpovědích kurzy, které Věznice Pardubice uskutečňuje. Formulace otázky měla být tedy přesnější. I přes to z odpovědí vyplývá vysoký zájem o vzdělávání. Odsouzení mají zájem se nadále vzdělávat, ať již v existujících kurzech, nebo v nových. Naprostá většina, 27 dotázaných, se již některé formy vzdělávání ve výkonu trestu zúčastnila a 22 z nich se chce vzdělávat i nadále. Jimi navrhané nové kurzy se týkaly oborů svářečských a zámečnických prací, cizích jazyků, sebeobrany a výpočetní techniky pro pokročilé. Závěr smíšeného výzkumu ukáže, zda tento zájem o vzdělávání vnímají i vedoucí pracovníci Věznice Pardubice.

Poslední část dotazníkového šetření zkoumá závislost již dosaženého vzdělání odsouzených na jejich aktivitu ve vzdělávání se při výkonu trestu. Společně byly vyhodnoceny získané informace o dosaženém vzdělání a počtu navštívených kurzů či jiných

forem vzdělávání ve výkonu trestu. Nebyly použity statistické metody, konkrétně aplikace testu nezávislosti v kontingenční tabulce. Pro tento test je třeba vyšší četnost odpovědí, dosažená nízká četnost ho tedy vyloučila. S takto nízkou návratností dotazníků obecně nejsou vhodné podklady pro užití statistických metod. Metoda nemá prokazatelnou hodnotu a nelze k ní přihlížet.

Je možné využít kontingenční tabulku, která přehledně uvádí počty navštěvovaných forem vzdělávání. Následující kontingenční tabulka uvádí 20 případů, kdy odsouzení navštěvují jeden vzdělávací kurz. Více než jednoho kurzu se účastnilo 7 jedinců, většina byla vyučena. Nejvyšší zájem o vzdělávací kurzy byl u odsouzených se základním vzděláním. Z tabulky je vidět, že skupina respondentů byla z půlky složena právě z odsouzených se základním vzděláním. Úroveň vzdělání nebyla zastoupena rovnoměrně. Ačkoliv nemohl být proveden test nezávislosti kvůli nesplnění předpokladů k výpočtu, z kontingenční tabulky je patrné, že závislost mezi dosaženým vzděláním a aktivitou ve vzdělávání při výkonu trestu, nemůžeme prokázat.

Tabulka 6: Počty navštěvovaných kurzů a vzdělání účastníků

Vzdělání odsouzeného	Kurz - žádný	Kurz - jeden	Kurz – více	Součty řádků
Základní	0	13	1	14
Středoškolské – vyučen	1	3	5	9
Středoškolské – s maturitní zkouškou	0	3	0	3
Vysokoškolské	0	1	1	2
Součty sloupců	1	20	7	28

Zdroj: vlastní zpracování

5.1.2 Výsledky a doporučení

Odsouzení pachatelé, kteří jsou přemístěni do zařízení pro výkon trestu odnětí svobody, se na dobu trestu stávají izolovanými od okolního světa, rodiny, přátel. Nemohou se věnovat svým zájmům, probudit se a svobodně se rozhodnout, jak každý den naloží se svým životem. Rovněž je při výkonu trestu ovlivňován jejich sociální stav, osobnost a jsou připravováni na reintegraci do společnosti. Občané a široká veřejnost je jejím uvězněním chráněna před jejich trestnou činností do doby, než skončí jejich trest. Nesmírně důležitou součástí pobytu odsouzených ve věznicích je působení na jejich osobnost a zmenšení rizika výskytu jimi páchané recidivy. Cílem výzkumu bylo odpovědět, zda má právě vzdělávání vliv na příznivou

resocializaci odsouzených. Zda slouží ke zmírnění izolace a má příznivý vliv na sociální stav jedince. Dotazníkové šetření mělo přinést odpověď i na to, zda vzdělávání při výkonu trestu přináší uplatnění odsouzených po návratu do svobodného občanského života. Odsouzení sdělovali své názory na prohlubování či uplatnění svých získaných znalostí po propuštění z věznic. Z důvodu objektivního posouzení výsledků byli osloveni náhodní odsouzení. Nebyl zkoumán vliv věku odsouzených na resocializační účinek vzdělávání. Věk tázaných jedinců byl rozmanitý s rozsahem mezi 17 do 59 let.

Jednoduchým způsobem, jak zjistit odpověď na otázku, která vyplývá už z názvu této práce, bylo položit ji nejzajímavějším osobám, odsouzeným. Odsouzení mohou využít dosaženého vzdělání tím, že se budou aktivně snažit uplatnit na trhu práce a vést řádný život bez páčání trestné činnosti. Výsledkem uzavřené otázky, která zjišťovala zájem věnovat se získaným dovednostem či znalostem i po propuštění z výkonu trestu, bylo, že odsouzení se chtějí nadále věnovat získaným znalostem. Není rozhodující, zda se budou nadále vzdělávat nebo využijí získané kvalifikace, ale je podstatné, že budou něčím smysluplným zaměstnáni. Jejich zájem o získané znalosti je již samotným resocializačním prvkem, který sníží riziko recidivy, protože změnil jejich postoj v uvažování, více je motivoval, a to jim usnadní hladší reintegraci do společnosti. Přijetí této hypotézy je obecnou odpovědí na téma této práce. Vzdělávání má pozitivní vliv na resocializaci odsouzených, jelikož snižuje riziko recidivy. Snížení tohoto rizika je jednou z nejdůležitějších úkolů trestu odnětí svobody, znamená ochranu pro širokou veřejnost.

Druhá hypotéza zjišťovala spokojenost odsouzených s nabídkou vzdělávání ve věznicích. Otázka byla nepřesně formulována, jednalo se o otevřenou otázku, která přinesla rozmanité odpovědi. Z odpovědí vyplynul vysoký zájem o účast na kurzech vzdělávání (22 z 28 respondentů má zájem o další vzdělávání). Doporučení vyplývající z tohoto zjištění tedy spočívá v rozšiřování možností vzdělávat se ve zkoumané věznicích. Rozšíření umožní vzdělávat se i adeptům, kteří se v současné době z důvodů nižších kapacit účastnit nemohou. Dle získaných odpovědí je nejvyšší zájem o cizí jazyky, kurzy výpočetní techniky pro pokročilé a technické obory jako například svářečství či zámečnictví. Pro rozšíření forem vzdělávání je doporučeno orientovat se tímto směrem.

V poslední části dotazníkového šetření byla zkoumána aktivita ve vzdělávání při výkonu trestu v závislosti na předchozím vzdělání odsouzených. Počet získaných odpovědí byl příliš nízký pro využití statistických metod. Závislost mezi zkoumanými veličinami nebyla prokázána.

Návratnost získaných dotazníků byla třetinová. Z těchto vyplněných dotazníků však vyplývá zájem o vzdělávání. Odsouzení tak snižují svou izolaci, krátí si svůj trest, jsou zaměstnání a formují svůj sociální stav. Naprostá většina všech odsouzených, kteří vyplnili dotazník, má zájem se vzdělávat. Z důvodů vlivu na hladší reintegraci odsouzených a snížení rizika recidivy, je doporučeno v této aktivitě pokračovat a navyšovat kapacity kurzů.

5.2 Dotazníkové šetření zaměstnanců VSČR

Cílem dotazování personálu věznice bylo zjistit, zda považují vzdělávání odsouzených v průběhu výkonu trestu za nejúčinnější nástroj resocializace. Dílčím cílem bylo zjistit způsob vybírání odsouzených do vzdělávacích programů, a jakou motivaci odsouzených vidí respondenti v jejich účasti v programech. Závěrečnou otázkou jsou respondenti dotazováni, zda mají možnost posoudit vliv vzdělávání na plynulejší reintegraci propuštěných. Díky získaným názorům zaměstnanců VSČR bude možné posoudit, zda získaný závěr z výše provedeného šetření mezi vězni, tedy vysoký zájem o vzdělávání, je pozorován i personálem věznice.

5.2.1 Analýza dat

Strukturovaný jednotný dotazník, přiložen jako Příloha C, je tvořen 7 otevřenými otázkami. Výběrovou skupinou bylo 5 zaměstnanců Věznice Pardubice zastávající různé funkce související se vzděláváním odsouzených. Dotázanými respondenty byli:

- respondent A: vedoucí školského vzdělávacího střediska;
- respondent B: vychovatel;
- respondent C: vychovatel – terapeut;
- respondent D terapeut;
- respondent E: sociální pracovník.

Respondenti souhlasili s přepisem informací, které od nich byly získány. Následující text obsahuje sled otázek a odpovědí jednotlivých respondentů. Otázka č. 1 není přepsána, jelikož obsahuje výše uvedenou informaci o pracovní pozici respondentů.

Otázka č. 2: Co je podle Vás nejúčinnější nástroj resocializace vězňů?

Respondent A: Podle mě je to práce všech odborníků, kteří pracují s odsouzenými. Každý z odborných zaměstnanců se podílí na resocializaci odsouzených.

Respondent B: Práce, zařazení odsouzených do práce. Pracovní terapie.

Respondent C: Práce.

Respondent D: Důvěra a vlastní příklad.

Respondent E: Pracovní zařazení, kvalitní postpenitenciární péče.

Otázka č. 3: Jaký důvod podle Vás vede vězně k účasti ve vzdělávacích programech? (snaha zlepšit si kvalifikaci, nenudit se, získat lepší podmínky pro předčasné propuštění)

Respondent A: Všechny výše uvedené aspekty hrají při žádosti o zařazení do vzdělávání určitou roli. Je nutné dbát hodně na výběr odsouzených a zařazovat odsouzené, kteří jsou bez středního vzdělání.

Respondent B: Jak u koho. Ti rozumnější a co nemají žádnou kvalifikaci, staví na první místo kvalifikaci a v budoucnu lepší uplatnění na trhu práce. Zkušenější odsouzení volí vzdělávací, či jiné aktivity, z důvodu nenudit se, lépe trest odnětí svobody utíkají. Samozřejmě všichni vědí, že sbírají plusové body při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Respondent C: V pořadí dle důležitosti: získat lepší podmínky pro předčasné propuštění, nenudit se, snaha zlepšit si kvalifikaci.

Respondent D: Nenudit se a získat lepší podmínky pro předčasné propuštění.

Respondent E: Nenudit se.

Otázka č. 4: Jaký je zájem vězňů o vzdělávání při výkonu trestu? (minimální, dostačující nebo převyšující nabízená místa v těchto vzdělávacích programech)

Respondent A: Zájem je převyšující.

Respondent B: Je to individuální. Souvisí to s otázkou č. 3. Celkově se dá však říci, že zájem převyšuje nabízené možnosti.

Respondent C: Zájem převyšuje nabízená místa.

Respondent D: Nevím, nemám informace.

Respondent E: Zájem je převyšující.

Otázka č. 5: Máte v dlouhodobém časovém horizontu v plánu rozšiřovat nabídku forem vzdělávání?

Respondent A: Ano, v dlouhodobém časovém horizontu je v plánu rozšiřovat nabídku forem vzdělávání.

Respondent B: Jako vychovatel nemám v této věci kompetenci. Rozšíření nabídky forem vzdělávání bych osobně doporučoval.

Respondent C: Toto zajišťuje Školské vzdělávací středisko.

Respondent D: Nevím, není to v mé kompetenci.

Respondent E: Ráda bych, ale nemám kompetence.

Otázka č. 6: Jaká kritéria využíváte pro výběr vězňů do těchto programů, aby jejich vzdělávání přineslo resocializační efekt?

Respondent A: Výběr odsouzených do školského vzdělávacího střediska probíhal ve spolupráci s oddělením výkonu trestu. Je zaměřen hlavně na odsouzené ve věku od 18 – 26 let. Jde o skupinu, která je vzhledem k dosud neukončené sociální integraci relativně nejsnadněji ovlivnitelná - ať již v pozitivním, nebo negativním smyslu - a je nutné jí věnovat zvýšenou penitenciární péči. V tom také spatřujeme jeden z hlavních cílů vzdělávání.

Respondent B: Je to komplex kritérií: vzdělání odsouzeného, osobnost odsouzeného, věk, délka trestu odnětí svobody, kolikrát byl vězněný, zájem odsouzeného. Posouzení je individuální.

Respondent C: Motivace, délka trestu, dosažené vzdělání.

Respondent D: Nevím, se vzdělávacím programem zatím nemám velké zkušenosti.

Respondent E: Motivace odsouzených.

Otázka č. 7: Máte k dispozici nějaké informace o postpenitenciární péči? Máte možnost posoudit, zda se odsouzení po výkonu trestu lépe resocializovali právě díky vzdělávání (či zda se věnují činnostem, které se naučili)?

Respondent A: Bohužel, tuto možnost nemáme. Určitě by nám pomohla větší spolupráce například s pracovními úřady.

Respondent B: Informace o postpenitenciární péči a její efektivitě by měla mít Probační a mediační služba ČR, která ji vykonává. Jako vychovatel mám jen kusé informace, které zachytím v médiích, případně nějaké literatuře. Nejvíce potěší, když se přihlásí bývalý odsouzený a sám se pochlubí, jak se mu podařilo se na svobodě adaptovat, pracovat a žít řádným životem. Takových je ovšem minimum, o čemž svědčí statistika, že cca 60 % odsouzených se do výkonu trestu odnětí svobody opět vrací.

Respondent C: Informace máme minimální. Dle nabídky úřadu práce mají tuto informaci zejména kurátoři a DP WORK. Tato skupina již ale v Pardubicích nepůsobí.

Respondent D: Podílel jsem se na rekvalifikační kontrole pro odsouzené (kurz křovinořezu, motorové pily) a musím říci, že pár odsouzeným tento kurz otevřel dveře v tom, aby je snáz přijali u komunálních služeb příslušných městských úřadů.

Respondent E: O postpenitenciární péči ano, ale zda je to díky vzdělávání to ne.

5.2.2 Výsledky a doporučení

Programy zacházení realizované v penitenciárních zařízeních jsou uskutečňovány prostřednictvím specializovaného týmu odborníků. Cílem dotazování bylo zjistit názory těchto odborníků na ovlivnění resocializace vzděláváním odsouzených. Respondenti se shodli na tom, že nejúčinnějším nástrojem resocializace je zařazení vězňů do pracovních činností. V první části práce je uvedeno, že vzdělávání zde není chápáno pouze jako základní či navazující studium, ale i vzdělávání se v základních návycích, zlepšování se v kontaktu s úřady aj. Tedy i zlepšování svých pracovních návyků. Pracovní zařazení vězňů je v penitenciárních zařízeních chápáno jako soubor činností včetně výchovně – vzdělávacích programů. Vzdělávání tedy nebylo uvedeno jako nejúčinnější nástroj resocializace odsouzených, ale bylo uvedeno jako jeden z prvků nejúčinnějšího komplexního nástroje resocializace.

Kritérií pro výběr do vzdělávacího programu je mnoho například věk odsouzeného, délka jeho trestu, zda se jedná o recidivistu, dosažené vzdělání, osobnost vězně, jeho zájem a motivace. Posouzení těchto kritérií je velice individuální, stejně jako je individuální program zacházení stanovený pro každého vězně. Preferují se však odsouzení ve věku 18 – 26 let, kdy je osobnost ještě plně nedovyvinuta a vzdělávání osoby je efektivnější. O úspěšnosti vzdělávacího programu nerozhoduje pouze vzdělávaná osoba, ale rovněž kvalita pracovníků a kvalita programu. Z odpovědí respondentů vyplynulo, že jak ani zaměstnanci přímo v kontaktu s odsouzenými, tak ani vedoucí školského vzdělávacího střediska, nemají informace o účincích vzdělávacích programů na reintegraci odsouzených. Nemohou určit, zda vzdělání přispělo k reintegraci, změně postojů vězně a napomohlo k zapojení do běžného života. Bez zpětných informací nemohou konkrétně a efektivně zlepšovat a měnit náplň vzdělávacích programů.

Z odpovědí vyplývá, že respondenti vnímají zájem o vzdělávání vyšší, než je kapacita nabízených programů. Tento výsledek je totožný s výsledkem, který byl zjištěn z dotazování

odsouzených. Lze tedy potvrdit, že zájem odsouzených o vzdělávání je skutečný. Bohužel převažujícími odpověďmi na motivaci, která pohání odsouzené účastnit se vzdělávacích programů, byly získání plusových bodů pro předčasné propuštění a zmírnění známk izolace, tedy zaměstnání se a předcházení nudě. Většina vězňů nespatřuje na prvním místě výhody těchto programů ve zvýšení kvalifikace a jejím využití po propuštění. Tento prvek uvažování je ovlivňován až v průběhu výkonu trestu pomocí resocializace.

Navrhované doporučení kopíruje trend moderního vězení. Doporučuje se navyšovat kapacity vzdělávacích programů, formálních i neformálních forem vzdělávání ve Věznici Pardubice. Souběžně s tím zvyšovat odbornost svých zaměstnanců v nových trendech vzdělávání a psychologickém působení na odsouzené. Díky tomu zaměstnanci budou moci lépe sestavovat individuální programy zacházení a přistupovat ke každému vězni jednotlivě. Cílem vzdělávacích programů je převýchova pachatele a zvýšení jeho kvalifikace a tím i jeho možnosti zapojení se do běžného života po opuštění věznice. Snížení recidivy je pak největší ochranou občanů. Aby docházelo k aktualizaci a zlepšování vzdělávacích aktivit je potřeba mít přehled a statistiky o chování propuštěných vězňů a jejich přijmutí zodpovědného života. Je doporučeno v tomto ohledu navázat užší spolupráci s Probační a mediační službou ČR a příslušnými úřady práce. Další možností je vyplňování dotazníků, které by obsahovaly otázky týkající se využitých dovedností, bývalými vězni například díky spolupráci s přiděleným kurátorem.

ZÁVĚR

Ochrana společnosti je hlavním úkolem představitelů státu a organizací, které jsou státem zřizovány. Tato práce se zabývala činností jedné organizace zřizované státem. Vězeňská služba České republiky dohlíží na výkon trestu odnětí svobody, při kterém jsou odsouzení vězni separováni od bezúhonných jedinců. Touto izolací jsou občané dočasně ochráněni před trestnou činností páchanou odsouzenými. Práce však čtenáře seznámila s cestou trvalé ochrany společnosti pomocí působením na odsouzeného jedince, jeho resocializací a následnou hladkou reintegrací, při které se začlení do běžné společnosti. Práce zpracovala toto téma i kvůli jeho aktuálnosti, kdy se Česká republika potýká s přeplněností českých věznic a nedostatkem finančních prostředků, které jsou vynakládány na vězně, kteří si odpykávají právě tento typ trestu. Práce pojednávala i o finanční výhodě správné resocializace, která zamezí páchání recidivy a tím se sníží počet recidivistů, kteří se do věznic vracejí.

Cílem práce bylo přiblížit vězeňský systém v České republice a zmapovat aktuální příležitosti ve vzdělávání odsouzených osob v českých věznicích. Práce rovněž porovnávala příležitosti vzdělávání mladistvých, žen a mužů. V závěru přiblížila pohled samotných vězňů na příležitosti, které se jim v oblasti vzdělávání dostává. Součástí cíle práce je rovněž zhodnotit okolnosti vzdělávání odsouzených. Právě resocializace se stala důležitou v českém vězeňství až od konce 19. století, kdy bylo upuštěno od pojetí vězeňství jako synonyma pro pracovní dril a separaci. Česká republika se zavázala plnit Evropská vězeňská pravidla a reformovat české vězení do podoby moderního vězení, kde jsou uplatňovány principy humanizace, efektivnosti a bezpečnosti.

Riziko recidivy může být paradoxně zvyšováno nevhodným zacházením s odsouzenými ve věznicích. Pomocí odborníků a Programů zacházení s odsouzenými je působeno na vězně a práce ukázala, jak je důležité do tohoto působení zařadit vysoký podíl vzdělávacích aktivit. Ve věznicích je zřízeno mnoho vzdělávacích kurzů, možnost dokončit základní vzdělání, možnost zvýšit si kvalifikaci pomocí školského vzdělávacího střediska, které zřizuje středoškolské obory. Stále však ve věznicích chybí důraz na vzdělávání elementární a vzdělávání odsouzených v oblasti řízení vztahů s úřady práce, zaměstnavateli a důraz kladený na další běžné oblasti života, které se v době jejich izolace změnily. Čtenáři získali odpověď na otázku, zda vzdělávání působí na resocializaci odsouzených, protože vzdělávání ve věznicích je stejně důležité jako práce, jelikož vytváří u odsouzených motivaci, návyky a učí odsouzené pracovat se svou osobností, tak aby již znovu nejednali nezákonně. Díky

tomu se hladce reintegrují do společnosti, kde se jim pomocí vyšší dosažené kvalifikace zvýšila možnost uplatnění se na trhu práce. Nejvíce odsouzených osob, až 44 %, má pouze základní vzdělání. Z textu práce vyplynula jednoduchá poučka, že vězeň by měl z věznice odcházet s vyšším vzděláním, s lepšími pracovními návyky, s větší motivací a s větším povědomím o fungování společnosti, než s jakým povědomím nastoupil do výkonu trestu odnětí svobody.

Historie moderního vězení, které má za cíl úspěšnou reintegraci bývalého vězně do společnosti, je poměrně krátká. Pro získání více informací a širšího pohledu na věc závěrečná část práce seznamuje s analýzou vzdělávání ve Věznici Pardubice. Ve Věznici Pardubice se odsouzení mohou vzdělávací pomocí školského vzdělávacího střediska, které zde má své odloučené pracoviště, pomocí pracovní terapie, pravidelným cvičením pro zlepšení psychické a fyzické kondice pomocí speciálně zaměřenými aktivitami uvnitř i vně věznice. Pro zlepšení zvládnutí svého psychického handicapu a především pro odsouzené, kterým se blíží konec trestu odnětí svobody, jsou zřizovány speciální resocializační programy.

Z dotazování odsouzených byly zjištěny odpovědi na otázky, zda se odsouzení chtějí po skončení výkonu trestu nadále věnovat dovednostem získaným ve věznici a jestli je nabídka v oblasti vzdělávání dle jejich názoru dostačující. Zájem zužitkovat získané dovednosti projevilo 76 % dotázaných. Tito odsouzení byli díky účasti ve vzdělávacích programech více ovlivněni a namotivováni jít určitým směrem po propuštění z věznice, směrem bez páchaní trestné činnosti. Tuto příležitost si uvědomují i ostatní odsouzení, protože z analýzy vzdělávání ve Věznici Pardubice byl zjištěn vysoký zájem o účast v kurzech vzdělávání. Nejvyšší zájem byl prokázán u kurzů cizích jazyků, výpočetní techniky a o obory svářečství a zámečnictví.

Druhá část analýzy zkoumala pohled pracovníků vězeňské služby. Cílem bylo zjistit, zda považují vzdělávání odsouzených za nejúčinnější nástroj resocializace, jakým způsobem jsou odsouzení vybíráni do těchto programů a jakou motivaci odsouzených spatřují v jejich zájmu o účast ve vzdělávacích programech. Nejúčinnějším nástrojem pro resocializace spatřili zaměstnanci věznice v zařazení vězňů do pracovních činností, které obsahují vzdělávací aktivity. Do těchto činností jsou odsouzení vybíráni na základě jejich věku, délce trestu, zda se jedná o odsouzeného recidivistu, jakou má odsouzený osobnost, motivaci a zájem a rovněž jakého vzdělání již dosáhl. Bohužel motivace vězňů se účastnit vzdělávacích programů se neprokázala být v zájmu o samotné zvýšení kvalifikace, ale v získání plusových bodů pro předčasné propuštění, v předcházení nudy a zmírnění známk izolace.

České vězeňství ušlo od dob věznění v žalářích velký kus cesty. Z práce však vyplynulo doporučení nadále kopírovat trend moderního vězení, navyšovat kapacity vzdělávacích programů a dalších forem vzdělávání odsouzených. Zvyšovat odbornost svých zaměstnanců, aby byl zajištěn princip humanizace, efektivnosti a bezpečnosti a navázat užší spolupráci s Probační a mediační službou ČR. Tato užší spolupráce by měla zajistit vyšší informovanost pracovníků věznic, aby mohli neustále zlepšovat individuální programy zacházení s odsouzenými, podle aktuálních potřeb společnosti.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] BENDO VÁ BEDNÁŘOVÁ, L. a kol. *Vývoj trestního řízení*. 1. vydání. Ostrava: Key Publishing s. r. o., 2012. ISBN 987-80-7418-139-9.
- [2] BORO VANSKÁ, M. *Aktuální problémy českého vězeňství*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta.
- [3] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Český statistický úřad* [online]. 2015 [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/>.
- [4] HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1. vydání. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2005. ISBN 80-86708-05-5.
- [5] HANUŠ, B. *Primární základy penologie*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola J. A. Komenského s. r. o., 2005. ISBN 80-86723-14-3.
- [6] JINDRO VÁ, P. a K. SEINERO VÁ. *Zpracování dotazníkových šetření*. 1. vydání. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014. ISBN 978-80-7395-754-4.
- [7] KREBS, V. a kol. *Sociální politiky*. 1. vydání. Praha: Codex, 1997. ISBN 80-85963-33-7.
- [8] MAŘÁDEK, V. *Lexikon klíčových pojmů z penologie*. 1. vydání. Opava: ing. Pavel Vavrla, 2000. ISBN 80-238-6731-8.
- [9] MATOULEK, J. a H. SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Leges, s. r. o., 2011. ISBN 978-80-87212-89-9.
- [10] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Přehled o vývoji částek minimální mzdy. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2015 [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/871>.
- [11] PORTÁL VEŘEJNÉ SPRÁVY. Informace pro občany České republiky. *Portál veřejné správy* [online]. 2015 [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=1&idBiblio=47912&nr=169~2F1999&rpp=15#local-content>.
- [12] PRŮCHA, J. *Vzdělávání a školství ve světě: základy mezinárodní komparace vzdělávacích systémů*. 1. vydání. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-290-4.
- [13] ROMODROM. Terénní programy – Pardubický kraj. *Romodrom* [online]. 2014 [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: <http://www.romodrom.cz/new/obsah.php?id=34&index=1>.

- [14] TOMEŠ, I. *Obory sociální politiky*. 1. vydání. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-868-5.
- [15] VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. Historická penologie. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2010 [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: http://vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Historicka%20penologie/2010/HP3.10.pdf.
- [16] VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. Publikace. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2010 [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: http://vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Publikace/Evropsk%C3%A1%20v%C4%9Bze%C5%88sk%C3%A1%20pravidla.pdf.
- [17] VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2012 [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: <http://vscr.cz/>.
- [18] VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. Základní informace. *Všeobecná prezentace VS ČR* [online]. 2015 [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/prezentace%20VS%20%C4%8CR/vscr_rijen_2015.pdf.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Přehled vzdělávacích aktivit SOU VSČR 2013/2014

Příloha B – Dotazník pro odsouzené

Příloha C – Dotazník pro zaměstnance VSČR

Příloha A

Přehled vzdělávacích aktivit, organizovaných jednotlivými ŠVS ve školním roce 13 - 14

ŠVS	Maturitní studia	Délka	Kategorie	Učební obory	Délka	Kategorie	Kurzy	Délka	Kategorie
Heřmanice				Elektrotech. výroba	2 roky	M ml., M A,B	Dělník v elektrotechnice	10 týdnů	Muži ml.
							Zámečnické práce	10 týdnů	Muži ml.
							Praktická rodinná škola	5 měs.	Ženy A,B
							Základy práce na PC	5 týdnů	Muži ml.
Pardubice				Šití prádla	2 roky	Muži ml.,B,C	Kurz základní školy	10 měs.	Muži ml., B,C
				Práce ve stravování	2 roky	Muži ml.,B,C	Kurz výtvarného zpracování keramiky	10 měs.	Muži ml., B,C
							Zdravotnický kurz	10 dnů	Muži ml., B,C
							Kurz malířských a natěračských prací	10 měs.	Muži ml., B,C
							Praktický kurz pro mladistvé odsouzené	10 měs.	Muži ml.
							Kurz anglického jazyka	10 měs.	Muži ml., B,C
Plzeň				Zámečnick	3 roky	Muži C,D	Malíř natěrač	5 měs.	Muži C
							Malíř natěrač	3més.	Muži ml.,M-obv.
							Dělník v elektrotechnice	5 měs.	Muži C
							Český jazyk pro cizince	10 měs.	Muži C
							Německý jazyk	10 měs.	Muži C
							Kurz výpočetní techniky	5 měs.	Muži C
							Kurz pro pologramotné	10 měs.	Muži C
							Doplnění základního vzdělání	10 měs.	Muži ml.,M-obv.
Rýnovice				Obrábění kovů	2 roky	Muži B,C	Kurz doplnění učiva ZŠ (akred.)	8 měs.	Muži B,C
				Obráběč kovů	3 roky	Muži B,C	Kurz základů obsluhy PC (akred.)	1 měs.	Muži B,C
							Kurz ovládání CNC obrábění	6 týdnů	Muži B,C
							Kurz ovládání progr. zoner	1 měs.	Muži B,C
							Základy tvorby webových aplikací	1 měs.	Muži B,C
							Knihář - vazař	1 měs.	Muži B,C
Světlá nad Sázavou				Výroba konfekce			Praktická rodinná škola	5 měs.	Ženy B,C,D
							Záruční kurz výroby konfekce	5 měs.	Ženy B,C
							Kurz ZŠ (1-5 třída)	10 měs.	Ženy B,C,D
							Základy práce s počítači - zaš.	3 měs.	Ženy B,C
							Základy práce s počítači	5 měs.	Ženy B,C
							Základy kuchářských prací	5 měs.	Ženy B,C,D
							Přípravný kurz na maturitní studium	10 měs.	Ženy B,C
							Kurz tvůrčího psaní	10 měs.	Ženy B,C
							Právní minimum	2,5 m.	Ženy B,C, Ž-ml.
Valdice	Ekonom.a podnikání	3r dálk.	Muži C,D	Obrábění kovů	2 roky	Muži C,D	Kurz pro doplnění učiva ZŠ (akred.)	10 měs.	Muži C,D
	Gymnázium	4r dálk.	Muži C,D	Obráběč kovů	3 roky	Muži C,D	Přípravný kurz - matur. studia	10 měs.	Muži C,D
							Kurz Svářeč (akreditovaný)	2 měs.	Muži C,D
							Přípravný kurz	1 měs.	Muži C,D
							Kurz Základy výpočetní techniky	10 týdnů	Muži C,D
							Kurz anglického jazyka	10 měs.	Muži C,D
							Kurz Malíř - natěrač	5 měs.	Muži C,D
							Kurz Knihář	5. měs.	Muži C,D
Všehrady				Sadovnické a zelin.práce	2 roky	M ml., M A,B	Stavební výroba (akreditovaný)	5 měs.	Muži ml., obv.
				Stavební výroba	2 roky	M ml., M A,B	Květinář - zelinář (akreditovaný)	5 měs.	Muži ml., obv.
				Provoz spol. stravování	2 roky	M ml., M A,B	Strojrenská výroba (akreditovaný)	5 měs.	Muži ml., Muži A,B
				Strojrenská výroba	2 roky	M ml., M A,B	Zpracování dřeva (akreditovaný)	5 měs.	Muži ml., Muži A,B
				Elektrotechnická výroba	2 roky	M ml., M A,B	Kovářský kurz (akreditovaný)	5 měs.	Muži ml., Muži A,B
				Zpracování dřeva	2 roky	M ml., M A,B	Kurz výroby rozvaděčů	5 měs.	Muži ml., Muži A,B
							Kurz elektroinstalačních prací	5 měs.	Muži ml., Muži A,B
							Malíř - natěrač	5 měs.	Muži ml., Muži A,B
							Tepelné zpracování kovů	5 měs.	Muži ml., Muži A,B
							Kurz techniky administrativní práce	5 měs.	Muži ml., Muži A,B
						Kurz reprografických technik	5 měs.	Muži ml., Muži A,B	
						Práce na PC	5 měs.	Muži ml., Muži A,B	

Vysvětlivky:	M - muži	a - typ věznic	s dohledem
	Ž - ženy	b -	s dozorem
	ml. - mladiství	c -	s ostrahou
		d -	se zvýšenou ostrahou

Příloha B

Dotazník pro odsouzené:

1. Kolik je Vám let?

.....

2. Jaká je předpokládaná délka výkonu Vašeho trestu?

.....

3. Jaké je Vaše dosažené vzdělání?

- a) žádné
- b) základní
- c) středoškolské – vyučen
- d) středoškolské – s maturitní zkouškou
- e) vysokoškolské

4. Navštěvoval jste některý z níže uvedených oborů nebo kurzů ve Věznici Pardubice?

- a) Žádný obor ani kurz nenavštěvuji
- b) Učební obor Šití prádla
- c) Učební obor Práce ve stravování
- d) Kurz základní školy
- e) Kurz výtvarného zpracování keramiky
- f) Zdravotnický kurz
- g) Kurz malířských a natěračských prací
- h) Praktický kurz pro mladistvé odsouzené
- i) Kurz anglického jazyka
- j) Kurz základů výpočetní techniky

5. Pokud jste navštěvoval některý z oborů nebo kurzů, chcete se po propuštění této činnosti nadále věnovat?

ANO NE

6. Jaký je Váš vztah k možnosti vzdělávání ve Věznici Pardubice

a) Žádal jsem o možnost vzdělávání, ale nebylo mi umožněno vzdělávat se v rámci výkonu trestu.

b) Žádal jsem o možnost vzdělávání a bylo mi umožněno vzdělávání v rámci výkonu trestu.

c) Nežádal jsem o možnost vzdělávání.

7. Měli byste zájem se v rámci výkonu trestu dále vzdělávat?

ANO NE

8. Jaké další kurzy vzdělání byste ocenil?

.....

9. Co byste chtěl změnit v rámci vzdělávání ve věznici?

.....

.....

.....

.....

Zdroj: vlastní zpracování

Příloha C

Dotazník pro zaměstnance VSČR:

1. Jakou zastáváte funkci ve Věznici Pardubice?
2. Co je podle Vás nejúčinnější nástroj resocializace vězňů?
3. Jaký důvod podle Vás vede vězně k účasti ve vzdělávacích programech? (snaha zlepšit si kvalifikaci, nenudit se, získat lepší podmínky pro předčasné propuštění)
4. Jaký je zájem vězňů o vzdělávání při výkonu trestu? (minimální, dostačující nebo převyšující nabízená místa v těchto vzdělávacích programech)
5. Máte v dlouhodobém časovém horizontu v plánu rozšiřovat nabídku forem vzdělávání?
6. Jaká kritéria využíváte pro výběr vězňů do těchto programů, aby jejich vzdělávání přineslo resocializační efekt?
7. Máte k dispozici nějaké informace o postpenitenciární péči? Máte možnost posoudit, zda se odsouzení po výkonu trestu lépe resocializovali právě díky vzdělávání (či zda se věnují činnostem, které se naučili)?

Zdroj: vlastní zpracování